

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
MEDIACIJOS KATEDRA

SKAISTĖ VĖTIENĖ
ATKURIAMASIS TEISINGUMAS IR TARPININKAVIMAS

**ATKURIAMASIS TEISINGUMAS IR
NUSIKALTIMŲ AUKŲ SOCIALINĖ-TEISINĖ APSAUGA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Rokas Uscila

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. Nusikaltimo aukų socialinė-teisinė apsauga	7
1.1. Auka, nusikaltimo auka ir nukentėjusysis.....	7
1.2. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimas teisės aktuose	9
1.2.1. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimas tarptautiniuose teisės aktuose.....	9
1.2.2. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimo apžvalga užsienio valstybėse.....	11
1.2.3. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimo apžvalga Lietuvoje.....	12
1.3. Organizacijos įgyvendinančios nusikaltimo aukų apsaugą.....	16
1.3.1. Tarptautinės organizacijos įgyvendinančios nusikaltimo aukų apsaugą	16
1.3.2. Lietuvoje nusikaltimo aukų apsaugą įgyvendinančios organizacijos	17
2. Atkuriamasis teisingumas nusikaltimo aukų apsaugoje.....	22
2.1. Atkuriamojo teisingumo samprata viktimologiniame kontekste.....	22
2.2. Pagrindiniai nusikaltimo aukų poreikiai ir jų patenkinimas atkuriamojo.....	24
proceso metu.....	24
2.3. Atkuriamojo teisingumo teisinis reglamentavimas ir įsitvirtinimas.....	27
2.3.1. Atkuriamojo teisingumo įsitvirtinimo Lietuvoje problemos	27
2.3.2. Atkuriamojo teisingumas diegimas ir įtvirtinimas.....	27
3. Atkuriamojo teisingumo poreikio nusikaltimo aukoms tyrimas	32
3.1. Tyrimo organizavimas ir eiga.....	32
3.2. Tyrimo duomenų analizė	33
IŠVADOS	50
REKOMENDACIJOS	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	54
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA	60
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA	61
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	62
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	63
PRIEDAI	64

ĮVADAS

Remiantis Statistikos departamento duomenimis kasmet užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius, nors ir kinta, išlieka tarp 70 - 90 tūkstančių per metus¹, o nuo jų nukentėjusių asmenų skaičius apie 50 tūkstančių per metus². Kaip parodė kriminologo A. Kiškio atlikta duomenų analizė, nors nuo nusikalstamų veikų per metus nukenčia tik apie 1,5% gyventojų, tačiau į šią statistiką nėra įtraukiamos neužregistruotos nusikalstamos veiklos. Šių latentinių veikų skaičius, remiantis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro užsakymu atliktomis reprezentatyviomis gyventojų apklausomis, net 46 kartus viršija registruotų veikų skaičių³. Taigi ir nusikaltimų aukų skaičius yra žymiai didesnis už institucijų turimus duomenis.

Temos aktualumas. Nusikaltimo aukų apsauga yra svarbi ir aktuali tema, kurią neigiamai veikia nepasitikėjimas teisėsaugos sistema, nes nukentėję asmenys mano, kad teisėsaugos institucijos nieko negalės padėti, įvykių, kuriose jie nukentėjo, nelaiko rimtais, bando išspręsti problemas patys ar nedrįsta kreiptis pagalbos⁴. Tačiau, kaip rodo kiti tyrimai, tik 5% asmenų, tapusių nusikaltimo aukomis, po patirtų neigiamų išgyvenimų gali jaustis visiškai saugiai tamsiu paros metu būdami visiškai vieni šalia sau artimos aplinkos⁵.

Daugiau nei pusė asmenų, kurie kreipėsi į teisėsaugos institucijas jų darbą vertina nepatenkinamai. Pagrindinė nukentėjusiųjų nuo nusikalstamos veiklos nepasitenkinimo policijos darbu priežastis buvo policijos dėmesio stoka įvykio tyrimui⁶. Remiantis prieš tai paminėtais tyrimais teigtina, kad nusikaltimo aukų apsauga yra prastai užtikrinama, o tai suteikia dar stipresnius neigiamus išgyvenimus aukai, didina nesaugumo jausmą, įtampą. Tuo pačiu bloginamas šalies teisėsaugos institucijų įvaizdis, tuo įtakoiant nukentėjusiųjų nenorą kreiptis į jas, įvykus pakartotiniam teisės pažeidimui, kai nukentėjusiajam vėl reikalinga pagalba.

Svarbiausias aspektas yra nusikaltimo aukų nepasitenkinimas, tai kelia socialinę įtampą visuomenėje, įtakoja nepasitikėjimą valstybės valdžia. Atliekant tyrimus surinkti duomenys rodo, kad

¹ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. // Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3170102&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=4540&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>. Prisijungimo laikas: 2010-01-05.

² Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. // Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp>. Prisijungimo laikas: 2010-01-05.

³ Kiškis, A. *Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika* // Jurisprudencija. – Vilnius, LTU Mokslo darbai, 11(113), 2008, p. 115.

⁴ Dapšys, A., Babachinaitė, G. *Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997*. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/lit/lit6.htm>. Žiūrėta 2010-01-05.

⁵ Aleksūnaitė, K., Dapšys, A., Kalpokas, V. ir kiti *Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Vilniuje (Lietuva) 2000m*. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/stat/auk/auk3.htm>. Prisijungimo laikas 2010-01-06.

⁶ Kalpokas, V., Mališauskaitė, S., ir kiti. *Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas 2006*. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/600>. Prisijungimo laikas 2010-01-05.

dėl susiklosčiusios kriminogeninės padėties Lietuvoje gyventojai jaučiasi nesaugiai, todėl reikalingas didesnis dėmesys nusikaltimų aukų apsaugai, pagalbos teikimui, taip pat asmeniškiesnio ir nuoširdesnio bendravimo iš teisėsaugos pareigūnų pusės, didesnio žmogiškumo, atjautos.

Materialinių nuostolių atlyginimas yra svarbus elementas nusikaltimo aukoms, tačiau, nors materialiniai nuostoliai ir būna atlyginti iš dalies arba visiškai, tai palieka neigiamus psichologinius išgyvenimus, kurie neigiamai veikia tolesnį asmenų gyvenimą po patirto nusikaltimo, todėl atkuriamasis teisingumas Lietuvoje yra reikalingas, kaip galintis suteikti tą pagalbą nusikaltimo aukoms, kurios negali suteikti tradicinis bylinėjimosi procesas – atstatyti patirtą moralinę skriaudą atkuriant kontaktą tarp nusikaltimą įvykdžiusio asmens ir nusikaltimo aukos. Tyrime norėčiau geriau atskleisti atkuriamojo teisingumo naudą žmogiškųjų santykių atkūrimui po nusikalstamos veiklos įvykdymo.

Temos iširtumas. Kriminologai R. I. Mawby ir S. Walklate nagrinėja klausimą: kaip galima geriau užtikrinti teisingumą, nukentėjusiesiems išsaugant kaltinamųjų teises? Jie gilinasi, kodėl įvykus nusikaltimui šiuo metu auka įgauna tik atskirą, o ne pagalbinį vaidmenį, bylos ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu. Autoriai suformuoja svarbiausius klausimus, kuriais reikėtų vadovautis kuriant nusikaltimo aukų socialinės-teisinės apsaugos sistemą ir siūlo: reorganizuoti pagrindines aukų pagalbos struktūras; kurti organizacijas, kur aukos galėtų gauti pagalbą, jei pagrindinės pagalbos organizacijos veiktų netinkamai; papildomai apmokyti ir rengti valstybinių institucijų atstovus, kurie tiesiogiai susiduria su nusikaltimų aukomis⁷.

Tyrėjo A. Karmen surinkti duomenys rodo, kad nusikaltimų aukos siekia tokio teisingumo, kuriame dominuotų bausmė, elgesio suvaržymas ar žalos padengimas, kuris turi būti įvykdytas valdžios institucijų, išskirtinai saugant aukos interesus, tačiau vedančius į konfliktą su pažeidėju. Svarstymas spręsti situaciją kitaip, kai einama į kontaktą su pažeidėju, atrodo nepatraukliai⁸. Tačiau nors auka gauna siekiamą nubaudimą ir žalos atlyginimą, dažniausiai užduodamas klausimas „Kodėl būtent aš tapau nusikaltimo auka?“ taip ir lieka neatsakytas, jei nebūna tiesioginio aukos kontakto su pažeidėju⁹.

Ekspertai A. Dobryninas ir V. Gaidys atliko tyrimą, norėdami išsiaiškinti Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtį bei požiūrį į visuomenės saugumą žmogaus teisių apsaugos kontekste. Gauti rezultatai parodė, kad Lietuvoje nėra oficialios registruotų aukų statistikos, nors gyventojų apklausa atskleidė, kad per penkerius metus iki 2004m. daugiau nei kas dešimtas gyventojas tapo nusikaltimo auka, tačiau į teisėsaugos institucijas kreipėsi tik šeši iš dešimties nukentėjusių asmenų. Nuomonė, kad teisėsauga yra bejėgė padėti nukentėjusiajam, vyrauja ne tik tarp nepanorusių kreiptis pagalbos

⁷ Mawby, R. I., Walklate, S. *Critical Victimology: International Perspectives*.- London: Sage publications, 1998, p.197-198.

⁸ Karmen, A. *Crime Victims: An Introduction to Victimology*. – Belmont: Thomson learning, 2004, p.192.

⁹ Ten pat, p. 142.

asmenų, bet ir tarp besikreipiančiųjų. Pagrindinės priežastys nesikreipimui – teisėsaugos institucijų darbuotojų neprofesionalumas, neoperatyvumas, o viena dažniausiai įvardijamų priežasčių - psichologinės paramos nebuvimas¹⁰.

Atkuriamojo teisingumo panaudojimą nusikaltimų aukų apsaugoje nagrinėja R.Uscila, kuris yra plačiau aptaręs aukos ir nusikaltėlio tarpusavio sąveiką¹¹ ir mediaciją, kaip progresyvią aukos ir nusikaltėlio konflikto sprendimo galimybę¹². Taip pat R.Uscila atliko nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimą, kurio rezultatai atskleidė, kad teisėsaugos institucijos su nusikaltimų aukomis dirba tik paviršutiniškai. Vyrauja nuostata, kad parama bei pagalba nusikaltimo aukai nėra tiesioginė teisėsaugos institucijų funkcija¹³.

Paminėti autoriai savo darbuose aptarė atkuriamojo teisingumo galimybes ginant nusikaltimų aukas. Užsienio autoriai atkuriamojo teisingumo pagalbą aukai nagrinėja per aukos sąvokos iškilimą iš nusikaltusiojo ir valstybės baudimo ryšio, pagalbos aukai galimybes jau esančiose institucijose bei teikia pasiūlymus, dėl trūkstamų pagalbos aukai grandžių sukūrimo. Taip pat nagrinėjamas bendras aukos poreikių spektras, kuris atsiranda ne savo noru asmenims tapus auka ir nepranyksta valstybei įvykdžius teisingumą pagal galiojančius įstatymus. Šis aspektas parodo, kad baudžiamoji politika nepateisina lūkesčių būtent tų šalių, kurios yra viso šio proceso priežastys.

Lietuvių autoriai darbuose vertina atkuriamojo teisingumo galimybes Lietuvoje. Atliktais tyrimais siekta nustatyti nusikaltimo aukų padėtį Lietuvoje. Surinkti duomenys parodė, kad esama situacija yra bloga ir aukoms, ir teisėsaugos institucijoms. Daugelis tyrimų Lietuvoje, nusikaltimų aukų srityje, buvo atliekami prieš tris-keturis metus, todėl vėl reikėtų ištirti, ar pradėtos vykdyti programos buvo veiksmingos, kaip keitėsi gyventojų požiūris į teisėsaugos institucijas ir nusikaltimą padariusius asmenis. Kaip atkuriamasis teisingumas yra taikomas gerinant nusikaltimo aukų socialinę-teisinę apsaugą Lietuvoje.

Tyrimo problema. Kas trukdo atkuriamajam teisingumui sėkmingai plėtotis nusikaltimų aukų socialinėje – teisinėje apsaugoje?

Tyrimo objektas. Atkuriamasis teisingumas nusikaltimų aukų socialinėje - teisinėje apsaugoje.

Tyrimo hipotezė. Atkuriamojo teisingumo tinkamo reglamentavimo ir visuomenės informavimo stoka trukdo tinkamai pradėti jį naudoti nusikaltimų aukų apsaugoje.

Darbo tikslas. Išsiaiškinti priežastis, kurios trukdo aktyviam atkuriamojo teisingumo naudojimui Lietuvoje ir pateikti rekomendacijas esamai padėčiai gerinti.

¹⁰ Dobryninas, A., Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos Visuomenė?* 2004, Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa. Vilnius, 2004. p. 92.

¹¹ Uscila, R. *Viktimologijos pagrindai*. -Vilnius: „Mokslo aidai“, 2005, p. 76-122.

¹² Ten pat, p. 123-173.

¹³ Uscila, R. *Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas* // Teisės problemos, 2004, Nr.4(46), p.128-142.

Darbo uždaviniai.

- Aptarti esamą nusikaltimų aukų apsaugos teisinį reglamentavimą.
- Išnagrinėti nusikaltimų aukų poreikius ir atkuriamojo teisingumo vaidmenį juos tenkinant.
- Atlikti apklausą, kuria galima būtų nustatyti gyventojų nuomonės pasikeitimus per pastaruosius metus, dėl nusikaltimų aukų apsaugos užtikrinimo.
- Apibendrinus apklausos rezultatus pateikti pastebėjimus apie nusikaltimų aukų padėties pasikeitimus ir esamus atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo trukdžius.

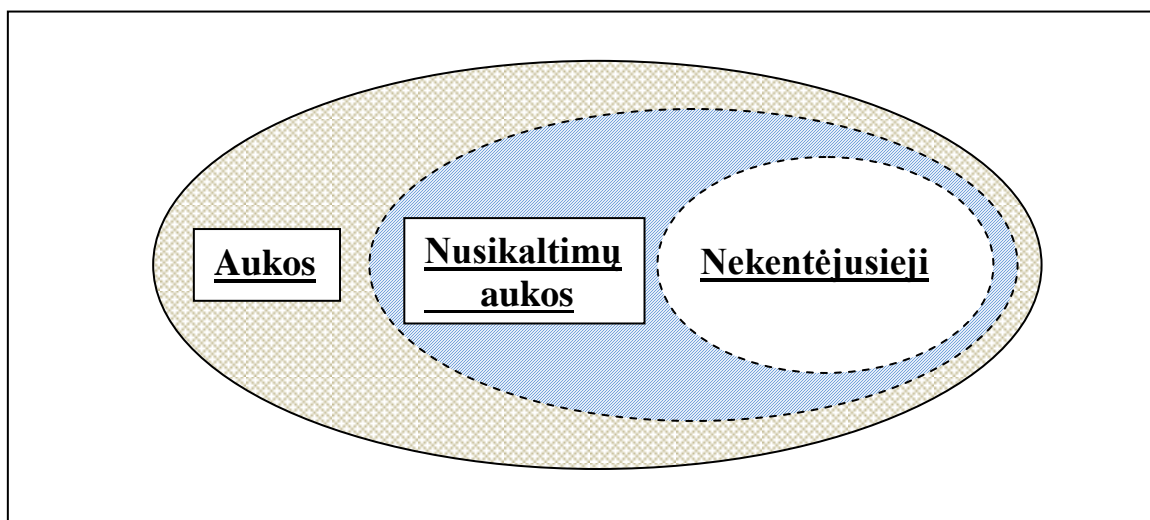
Tyrimo metodai.

- Mokslinės literatūros analizės dėka nagrinėjami atliktų tyrimų duomenys.
- Lyginamasis metodas naudojamas siekiant nustatyti Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių atkuriamąjį teisingumą ir nusikaltimų aukų apsaugos taikymą, turinį.
- Taip pat naudojamas empirinio tyrimo metodas – anketavimas, kuris padeda apžvelgti gyventojų nuomonės kaitą ir atkuriamojo teisingumo poreikį.

1. Nusikaltimo aukų socialinė-teisinė apsauga

1.1. Auka, nusikaltimo auka ir nukentėjusysis.

Pagrindinė magistrinio darbo sąvoka - *nusikaltimo auka* yra viktimologijos mokslo tyrinėjimo objektas, joje analizuojamas aukos fenomenas, kuris atsiranda asmeniui susidūrus su neteisėtais veiksmais, kurie pakeičia prieš tai buvusią būseną¹⁴. Geriausiai darbe naudojamų sąvokų - aukos, nusikaltimo aukos ir nukentėjusiojo - sąsajas vaizduoja pateikta schema (1 paveikslas):

1 pav. Aukos, nusikaltimo aukos ir nukentėjusieji

Kaip matome nusikaltimo auka taip pat yra apibūdinama aukos ir nukentėjusiojo sąvokomis. Pačią plačiausią reikšmę turi *aukos* sąvoka. Auka galima apibūdinti visas įmanomas asmenų kategorijas, kurios tik yra patyrusios neigiamų socialinių padarinių¹⁵.

Nusikaltimo aukos sąvoka šiuo atveju yra siauresnės apimties ir konkrečiau apibrėžiama. Jos apibrėžimas leidžia tiksliau nusakyti magistrinio darbo pagrindinį dalyką. Pagrindiniai šaltiniai apibūdinantys nusikaltimo aukas būtų:

1. 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracijoje „Dėl pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms” - nusikaltimo auka apibrėžiama kaip asmuo, kuriam individualiai ar kartu su kitais asmenimis, veiksmais ar neveikimu, kurie laikomas neteisėtu ir pažeidžia baudžiamuosius ir kitus įstatymus, buvo padaryta fizinė, psichinė, ekonominė žala ar buvo pažeistos jo pagrindinės asmens laisvės¹⁶.

¹⁴ Uscila, R. *Viktimologijos pagrindai*. -Vilnius: „Mokslo aidai“, 2005, p. 7-8.

¹⁵ Ten pat, p. 37-38.

¹⁶ United Nations Declaration (29 November 1985) of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power [A/RES/40/34](http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/40/34) // Resolutions adopted on the reports of the Third Committee, General Assembly – Fortieth Session. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/40/34>. Prisijungimo laikas 2010-10-17. p. 214.

2. 2001 m. gegužės 12 d. Europos Sąjungos Tarybos sprendime „Dėl nusikaltimo aukų padėties baudžiamajame procese“ nusikaltimo auka apibrėžiama, kaip asmuo, patyręs fizinę ar psichinę žalą, moralinį sukrėtimą ar ekonomines netektis, kurios buvo tiesiogiai sukeltos veiksmų ar neveikimo, kurie pažeidžia nacionalinius įstatymus¹⁷.
3. Pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) 28 str. Nusikaltimo auka vadinama nukentėjusiuoju, kuriuo yra pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi¹⁸.

Matome, kad šios sąvokos yra panašiai apibrėžiamos tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tai parodo jų aktualumą tiek anksčiau, tiek ir šiandieninėmis sąlygomis. *Nukentėjusiojo* sąvoka yra siauriausia iš pateiktų schemeje. Palyginus šiuose aktuose išdėstytus apibrėžimus galima išskirti pagrindinius elementus, kurie šias sąvokas sieja ir apibūdina, tai:

- *Nukentėjęs asmuo* – aptariant subjektą, kuris nukenčia nuo įstatymams priešingos veiklos, šis asmuo yra įvardijamas fiziniu asmeniu tiek Lietuvos, tiek tarptautiniuose teisės aktuose. Fizinio asmens pabrėžimas yra aktualus tuo atžvilgiu, kad nukentėjus juridiniam asmeniui, procese jis tampa ne nusikaltimo auka, o tik civiliniu ieškovu.
- *Veika (veikimas ir neveikimas) pažeidžianti nustatytas teisės normas* – tokia veika įvardijama *nusikaltimu*, kuris yra pavojinga ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau BK) uždrausta veika (BK 11 str. 1 d.). Tarptautiniai aktai pabrėžia nacionalinės teisės pažeidimo problemą, taip pat atkreipiamas dėmesys į visuotinai pripažįstamų pagrindinių laisvių pažeidimus¹⁹.
- *Priešinga teisei veika* gali būti atlikta tiek aktyviais veiksmais, tiek ir neveikimu, tokiu atveju neatlikus veiksmų, kurie pagal teisės normas yra privalomi ir nesant objektyvių kliūčių įvykdymui, toks neveikimas užtraukia teisės sankcijas²⁰.

¹⁷ COUNCIL FRAMEWORK DECISION of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA) // Official Journal of the European Communities, 22/03/2001 L 82/1. Prieiga per internetą: <http://eurocrim.jura.uni-tuebingen.de/cms/en/doc/346.pdf>. Prisijungimo laikas 2010-10-17. p. 2.

¹⁸ Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381966. Prisijungimo laikas 2010-10-19.

¹⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Prieiga per internetą: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/EBDFB6BB-2A0E-48D0-935F-43AFC0A961C7/0/LithuanianLituanien.pdf>. Prisijungimo laikas 2010-10-20.

²⁰ Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378521. Prisijungimo laikas 2010-10-19.

- Pagrindiniai aktuose išskiriami padarytos *žalos tipai* yra fizinė, psichinė, ekonominė ir moralinė žala. Kiekviena iš jų turi skirtingą poveikį ir pasekmes aukai. Šiuos tipus galima suskirstyti į dvi grupes: materialią ir nematerialią žalą. Šiuo atveju skiriasi žalos įvertinimas, nes jei ji yra materialinė, tada žala aukai bus pripažįstama turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų²¹. Tuo tarpu, žalai esant nematerialiai (neturtinei), ji bus pripažinta asmens patirtu fiziniu skausmu, dvasiniu išgyvenimu, nepatogumu, dvasiniu sukrėtimu, emocine depresija, pažeminimu, reputacijos pablogėjimu, bendravimo galimybių sumažėjimu²².

Šie išskirti aspektai, jų detalizavimas, vienodumas parodo esamą dėmesį ir svarbą nusikaltimo aukai ir pačiam nusikaltimui tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu.

1.2. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimas teisės aktuose

1.2.1. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimas tarptautiniuose teisės aktuose

Nusikaltimo aukų apsauga yra nustatyta tarptautiniuose teisės aktuose. Juose apibrėžiama apsauga, kurios prioritetą yra pagrindinės asmens teisės ir laisvės, taip pat pagalba tiems asmenims, kurie negali ar neturi galimybių pasirūpinti savimi ir savo aplinka.

Hagos konvencijoje (1907m.) priimti standartai pabrėžia, kad kariaujanti šalis, kuri pažeidžia būtiniausiojo aprūpinimo tiekimą, turi kompensuoti jį. Ji taip pat yra atsakinga už jėgos panaudojimą. Kompensacija šiuo atveju galima ne tik grupėms, bet ir individuali, jei yra toks poreikis ir tai galima tiksliai nustatyti, tačiau tai galioja tokiu atveju, jei pati šalis tampa neįgali ir nebesugeba pasirūpinti žmonėmis²³.

Ženevos konvencija standartizavo tarptautinę teisę humaniško elgesio su karo aukomis atžvilgiu. Jos sutartyse bei protokoluose buvo nustatytos ribos apsaugančios žmones karinio konflikto metu. Tarptautinės humanitarinės teisės (IHL) didžioji dalis yra išdėstyta Ženevos konvencijos keturiuose sutartyse (1949m.) ir I bei II protokoluose (1977m.)^{24, 25}. Čia Tarptautinė humanitarinė teisė

²¹ Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378331. Prisijungimo laikas 2010-10-19.

²² Volodko, R.. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. -Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 40.

²³ Laws of War: Laws and Customs of War on Land (Hague IV); October 18, 1907// Prieiga per internetą: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp#art3 Prisijungimo laikas 2010-10-26.

²⁴ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai) . // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=106271&p_query=%DEenevos%20konvencij%F8&p_tr2=2. Prisijungimo laikas 2010-10-26.

²⁵ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai) . // Prieiga per internetą:

yra rinkinys taisyklių, kuriomis stengiamasi sumažinti asmenų kančias ir apsaugoti nuo nereikiamos žalos patyrimo, tai įtvirtinus ir ratifikavus tarptautiniu lygiu, kuris pradeda veikti valstybės viduje tada, kai jos valdymo organai tampa nepajėgūs užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių apsaugos konflikto metu²⁶. Nors šis reguliavimas nėra skirtas valstybių vidaus teisei reguliuoti tiesiogiai, bet yra tinkamas ir sektinas pavyzdys, saugant pagrindines asmens teises kiekvienoje šalyje pagal nacionalinę teisę.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 13 straipsnis nurodo, kad kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją <...>. O 50 straipsnis nurodo pagalbos nukentėjusio asmens suteikimą, nes yra užtikrinama, kad Teismo išlaidas atlygina Europos Taryba. Tuo pačiu konvencijoje yra numatomos specialios nuostatos, dėl pažeistų žmogaus teisių kompensavimo, pavyzdžiui: aukos neteisėtas suėmimas ar sulaikymas²⁷.

Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statute, Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui, statuto 75 straipsnyje, įvardijamas žalos nukentėjusiesiems atlyginimas, įskaitant restituciją, kompensaciją ir teisių atkūrimą. Teismas gali arba paprašytas, arba, esant išimtinėms aplinkybėms, savo paties iniciatyva nustatyti nukentėjusiesiems padarytos ar juos liečiančios žalos, nuostolių ir sužalojimų mastą ir dydį <...> Taip pat, jei nustatomas poreikis, Teismas gali priimti nutartį, kad žalą atlyginti iš <...> Patikos fondo. Pats Patikos fondas 79 straipsniu yra įsteigtas <...> nukentėjusiesiems nuo Teismo jurisdikcijai priklausančių nusikaltimų asmenims ir jų šeimoms remti²⁸. Taigi šiame statute apibrėžiamos ne tik nukentėjusio asmens teisės, bet ir žalos atlyginimo tvarka.

1983m. buvo priimta Europos Tarybos konvencija, dėl žalos atlyginimo nukentėjusiesiems nuo smurtinių nusikaltimų. Joje yra nustatyti būtiniausi reikalavimai, kad nukentėję asmenys iš valstybės gautų kompensaciją. Tai pagrindas formuoti tinkamą praktiką susijusią su aukos apsaugos užtikrinimu, nes konvencijoje pateikiami detalūs nurodymai, kurie padėtų užtikrinti žalos atlyginimą ir kaip jis turėtų būti vykdomas²⁹.

Kaip jau buvo minėta darbe, 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracijoje „Dėl pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms“ nusikaltimo auka buvo apibrėžta labai konkrečiai, įvardijant tikslius reikalavimus,

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=106272&p_query=%DEenevos%20konvencij%F8&p_tr2=2.
Prisijungimo laikas 2010-10-26.

²⁶ Geneva Conventions (Concerning war victims) // <http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/genevaconventions>.
Prieiga per internetą: Prisijungimo laikas 2010-10-26.

²⁷ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=114048.
Prisijungimo laikas 2010-10-26.

²⁸ Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211305&p_query=&p_tr2=. Prisijungimo laikas 2010-10-26.

²⁹ Europos Tarybos konvencija, dėl žalos atlyginimo nukentėjusiesiems nuo smurtinių nusikaltimų // Prieiga per internetą: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/116.htm>. Prisijungimo laikas 2010-10-17.

kuriais galima apibūdinti patirtą žalą³⁰. Nukentėjusiais taip pat gali būti pripažįstami ir su nukentėjusiuoju susiję asmenys, kurie irgi patiria žalą.

Aptarti dokumentai padeda apžvelgti tarptautinę praktiką, susijusią su aukos apsauga ir pagalbos suteikimu. Nors pateikta praktika yra bendresnio pobūdžio, tačiau ji nukreipta būtent į asmenį, kuris patiria žalą ir toks požiūris padeda formuoti vienodesnę nacionalinę praktiką, tuo apjungiant ir saugant asmens pagrindines laisves ir teises.

1.2.2. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimo apžvalga užsienio valstybėse

Austrijoje nuo 1972 m. veikia Pagalbos nusikaltimo aukoms įstatymas (VOG), kuris laikui bėgant buvo papildytas, keičiamas pagal šių dienų aktualijas. Dabar šio įstatymo pagalba suteikiama apsauga aukoms yra ne tik bendrojo pobūdžio, sauganti pagrindines asmens laisves ir teises, tačiau suteikiama papildoma pagalba padedant nemokamu dalyvavimu procese ar kompensacijų teikimu. Be to, esant poreikiui yra suteikiama materialinė pagalba, kuri leidžia turėti bent minimalų socialinį aprūpinimą po įvykusio įvykio, taip pat yra kompensuojama ir psichoterapeuto pagalba nukentėjusiems asmenims³¹.

Švedijoje 1978 m. priimtas Kriminalinių nusikaltimų padarytos žalos atlyginimo įstatymas. Nukentėjusiam asmeniui kreipiantis į policiją, toliau jis gali gauti kompensaciją iš savo ar pažeidėjo draudimo įstaigos. Toks modelis yra populiarus šioje šalyje, nes asmenys yra nacionaliniu lygiu skatinami draustis nuo nenumatytų įvykių. Jei paaiškėja, kad nei pažeidėjas nei auka nebuvo apsidraudę, tada kompensaciją galima gauti iš pačios valstybės. Pagal įstatymus, galimi ir nematerialinės žalos atlyginimai, tačiau skirtingai nuo materialinės žalos, jie yra ribojami³².

Danijoje 1986 m. buvo priimtas įstatymas „Dėl žalos atlyginimo nusikaltimo aukoms“. Pagal šį įstatymą, sprendimai, kas gali gauti kompensaciją, yra priimami Nusikaltimo aukų kompensavimo komiteto, kurį sudaro pirmininkas - atliekantis teisėjo vaidmenį, atstovas iš Socialinės ministerijos ir atstovas iš prekybos tarybos. Pagal įstatymą yra skirstomi du pažeidimų tipai: žmogaus sužalojimas ir nuosavybės sugadinimas. Jei žalos atlyginti negali pažeidėjas, šio komiteto pagalba, ją atlygina pati valstybė³³.

³⁰ United Nations Declaration (29 November 1985) of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power [A/RES/40/34](#) c Resolutions adopted on the reports of the Third Committee, General Assembly – Fortieth Session. // Prieiga per internetą: <http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/40/34>. Prisijungimo laikas: 2010-10-17. p. 214.

³¹ Compensation to crime victims manual // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/manual_cv_aus_en.pdf. Prisijungimo laikas 2010-10-17.

³² Law on compensation from state resources for injuries caused by criminal acts // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/cv_nationallaw_se_en.htm.

Prisijungimo laikas 2010-10-28

³³ Compensation to crime victims Denmark // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/manual_cv_den_en.pdf#page=19#page=7.

Prisijungimo laikas 2010-10-28

Didžiojoje Britanijoje veikia valstybės sekretoriato sudaryta schema, kurios pagalba teikiamos kompensacijos nusikaltimų aukoms. Pagal ją pagalba teikiama nukentėjusiesiems, kurie patyrė fizinius ir psichinius sužeidimus, atsiradusius, dėl nusikalstamos veiklos, esant tam tikroms sąlygoms atlyginamos nepatirtos pajamos, dėl įvykusio nusikaltimo - žuvusių, artimiesiems teikiamos kompensacijos,³⁴.

1.2.3. Nusikaltimo aukų apsaugos įtvirtinimo apžvalga Lietuvoje

Lietuvoje nukentėjusiojo asmens apsauga labiausiai atskleista baudžiamajame procese. Asmeniui tapus nusikaltimo auka, jis įgauna tam tikras teises. Tačiau, kaip jau buvo minėta, kad asmuo būtų pripažintas nukentėjusiuoju, pagal BPK 28 str., jis turi būti fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika buvo padaryta fizinės, turtinės ar moralinės žalos ir asmuo nukentėjusiuoju yra pripažįstamas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi.

Taigi, pagal teisės aktus asmuo nukentėjusiuoju yra pripažįstamas, kai tai patvirtina ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimas ar teismo nutartis. Tik tada asmuo gali tęsti savo veiksmus ir įgyja teises, kurios yra suteikiamos nusikaltimo aukai.

Nusikaltimo aukai įgijus nukentėjusio asmens statusą, jam yra suteikiamos tam tikros teisės:

1. Nukentėjusysis gali ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui (BPK 7 str. 2 d.).

2. Lietuvių kalbos nemokančiam nukentėjusiajam suteikiama teisė daryti pareiškimus, duoti parodymus ir paaiškinimus, paduoti prašymus ir skundus, kalbėti teisme gimtąja kalba arba kita kalba, kurią jis moka. Visais šiais atvejais, taip pat susipažindami su bylos medžiaga proceso dalyviai turi teisę naudotis vertėjo paslaugomis BPK nustatyta tvarka (BPK 8 str. 2 d.).

3. Leidžiama neviešai nagrinėti teisme bylas, dėl nusikalstamų veikų, kuriose buvo pažeista žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas, taip pat siekiama užkirsti kelią paskelbti žinias apie privatų proceso dalyvių gyvenimą, arba apklausiant asmenis, kuriems taikomas anonimiškumas (BPK 9 str. 2d.).

4. Asmuo gali dalyvauti palaikant privatų kaltinimą privataus kaltinimo bylose. Jis gali pateikti įrodymus ir dalyvauti juos tiriant, dalyvauti baigiamosiose kalbose, pateikti pasiūlymus, dėl teisiamaajame posėdyje ištirtų įrodymų vertinimo, baudžiamųjų įstatymų taikymo, baudsmės rūšies ir

³⁴ Great Britain: The Criminal Injuries Compensation Scheme // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/national_law2_cv_uki_en.pdf
Prisijungimo laikas 2010-10-28

dydžio, nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo. Taip pat turi teisę dalyvauti apeliaciniame procese (BPK 34 str.).

5. Kiekvienas asmuo, pripažintas nukentėjusiuoju, turi teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, gauti, dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą, o įstatymų numatytais atvejais – ir kompensaciją iš Nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondo, taip pat įstatymo nustatyta tvarka nemokamai gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą (BPK 44 str. 10 d.).

6. Nukentėjusysis gali turėti atstovą, kuris pagal įstatymą gali dalyvauti procese ir ginti savo atstovaujamo proceso dalyvių interesus. Atstovais pagal įstatymą gali būti nepilnamečio arba neveiksnaus, nukentėjusiojo tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai arba įstaigos, kuri globoja ar rūpinasi nukentėjusiuoju, įgalioti asmenys. Ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu bei teismo nutartimi gali būti atsisakyta leisti atstovui pagal įstatymą dalyvauti procese kaip atstovui, jeigu tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams. Tokiu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas turi užtikrinti, kad procese dalyvautų kitas atstovas pagal įstatymą, o kai tokios galimybės nėra, laikinai, kol bus išspręstas naujo atstovo pagal įstatymą klausimas, paskirti atstovu bet kokią kitą asmenį, galintį tinkamai atstovauti nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams. (BPK 53 str.).

7. Asmuo, kurio nuosavybės teisės laikinai apribotos ar konfiskuotas turtas, gali turėti įgaliotą atstovą, kuriuo laikomas asmuo, teikiantis teisinę pagalbą proceso dalyviams, ginantis jų teises ir teisėtus interesus. (BPK 55 str. 1d.). Atstovu pagal pavedimą gali būti advokatas arba advokato pavedimu advokato padėjėjas, o ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teisėjo leidimu – ir kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo, kurį nukentėjusysis įgaliojo atstovauti savo interesams. Tai bus atstovas pagal pavedimą. Šiuo atveju, asmuo turėdamas atstovą, kuris yra savo srities specialistas, padeda asmeniui geriausia apsisaugoti ir tinkamai pasinaudoti savo turimomis teisėmis.

Atstovas pagal įstatymą turi teisę dalyvauti atliekant proceso veiksmus, kuriuose dalyvauja jo atstovaujamas asmuo, ir padėti šiam asmeniui pasinaudoti įstatymų suteiktomis teisėmis. Jeigu atstovaujamas asmuo yra suimtas, atstovas pagal įstatymą gali su juo pasimatyti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teisėjo leidimu.

8. Galima pareikšti nušalinimą ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo teisėjui, teisėjui, teismojo posėdžio sekretoriui, vertėjui, ekspertui ir specialistui (BPK 57 str. 2 d.).

9. Nukentėjusysis gali, savo iniciatyva, pateikti daiktus ir dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti (BPK 98 str.);

10. Turi teisę reikalauti, kad būtų išmokėti pinigai skirti atlyginti už jo atitraukimą nuo įprastinio darbo (BPK 103 str. 2 p.).

11. Proceso išlaidos nukentėjusiajam atlyginamos iš ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ar teismo lėšų, kurių atlyginimo tvarką ir jų dydžius nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota institucija (BPK 104 str. 1 d.).

12. Lėšos asmens išleistos savo nuožiūra pakvietus dalyvauti procese ekspertą, specialistą, gynėją ar atstovą arba turint kitų išlaidų, jas apmoka pats iš savo lėšų, tačiau turi teisę prašyti teismo, kad šios išlaidos būtų pripažintos proceso išlaidomis ir išieškotos iš nuteistojo (BPK 104 str. 2 d.).

13. Asmuo, dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims civilinį ieškinį, tokiu atveju teismas jį nagrinėja kartu su baudžiamąja byla (BPK 109 str.).

14. Gali raštu prašyti prokurorą atlikti BPK XII skyriuje numatytas procesines prievartos priemones ir XIV skyriuje numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus. Taip pat jis turi teisę raštu:

- Pats atlikti prašomus veiksmus;
- Įpareigoti ikiteisminio tyrimo įstaigą atlikti prašomus veiksmus;
- Atsisakyti atlikti prašomus veiksmus.

Jei yra atsisakoma atlikti prašomus veiksmus, prokuroras privalo surašyti nutarimą. Šį nutarimą per septynias dienas nuo jo gavimo prašymą pateikęs asmuo turi teisę apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėjas skundą privalo išnagrinėti ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jo gavimo. Teisėjo priimtas sprendimas yra galutinis. Jeigu teisėjas nusprendžia, kad veiksmai, kurių prašo nukentėjusysis, turi būti atlikti, prokuroras privalo per kuo trumpiausią laiką juos atlikti ar įpareigoti tai padaryti ikiteisminio tyrimo įstaigą.

Asmuo ir jo atstovai turi teisę dalyvauti jo prašymu atliekamuose tyrimo veiksmuose, apklausų metu užduoti klausimus, susipažinti su jo prašymu atliktų tyrimo veiksmų protokolais, teikti pastabas, dėl šių protokolų turinio (BPK 178 str.).

15. Nukentėjusysis ir jo atstovas ikiteisminio tyrimo metu, bet kuriuo momentu, turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, taip pat daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus (BPK 181 str. 1 d.).

Taip pat nuo bylos gavimo teisme dienos jis turi teisę susipažinti su papildomai gauta po kaltinamojo akto surašymo, o per teisėjo nustatytą terminą – ir su kita bylos medžiaga ir daryti jos išrašus ar kopijas (BPK 237 str. 1 d.).

16. Nukentėjęs asmuo BPK nustatyta tvarka gali prašyti prokurorą ar ikiteisminio tyrimo pareigūną taikyti jam anonimiškumą. Prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas imasi kitų, nustatytų priemonių, nukentėjusiojo, kuriam taikomas anonimiškumas, asmens tapatybę nurodančių duomenų slaptumui užtikrinti (BPK 198 str.).

17. Turi teisę sakyti baigiamąją kalbą teisme. Gali reikšti atsikirtimus ir pastabas, dėl to, kas jau buvo pasakyta baigiamosiose kalbose (BPK 293 str.).

18. Nukentėjusysis gali apskusti ikiteisminio pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo veiksmus, taip pat apskusti teismo nuosprendį ar nutartį (BPK 364 str.).

19. Asmuo gali paduoti apeliacinį skundą (BPK 312 str.) ir dalyvauti jį nagrinėjant apeliacine tvarka, tačiau jau šiuo atveju asmens neatvykimas, jei apie bylos nagrinėjimo laiką buvo tinkamai pranešta, nekliudo nagrinėti bylą (BPK 322 str.);

20. Taip pat galimas kasacinio skundo davimas (BPK 367 str.). Nukentėjusysis gali dalyvauti nagrinėjant skundą kasacine tvarka, tačiau asmenų, kuriems pranešta apie teismo posėdį, neatvykimas nekliudo nagrinėti bylą (BPK 375 str.)³⁵.

21. Asmuo, kuris dėl sunkios materialinės padėties negali nusisamdyti advokato, gali gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, kurios teikimas yra reglamentuojamas LR Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme. Šiame įstatyme numatyta pagalba gali būti teikiama tik fiziniams asmenis. Pagal įstatymo 2 str. 1 p., valstybės garantuojama teisinė pagalba – šio įstatymo nustatyta tvarka teikiama pirminė teisinė pagalba ir antrinė teisinė pagalba. Nemokamos teisinės pagalbos teikimas yra ribojamas: pirminę teisinę pagalbą gali gauti visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų ES valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose ES valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys bei kiti asmenys nurodyti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse, antrinę - gali gauti visi Lietuvos Respublikos piliečiai. Teikiant pirminę teisinę pagalbą, ji yra visiškai padengiama iš valstybės biudžeto³⁶.

22. Asmenys, kurie patyrė smurtinius nusikaltimus, remiantis Lietuvos Respublikos Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymu, gali gauti kompensaciją. Pagal šį įstatymą smurtiniu nusikaltimu pripažįstaman BK numatyto apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo požymių turinti veika, kuria tyčia buvo atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba pasikėsinta į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą. Šiuo atveju, kai smurtinio nusikaltimo metu buvo atimta nukentėjusiojo asmens gyvybė, teisę į žalos atlyginimą įgyja jo sutuoktinis ir išlaikytiniai. Sprendimą, dėl žalos kompensavimo, priima fondo administratorius – Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija (toliau LR TM). Iš šio fondo kompensuojamos žalos dydis nustatomas vadovaujantis Civiliniu kodeksu. Gali būti kompensuojama turtinė ir neturtinė žala³⁷.

³⁵ Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381966. Prisijungimo laikas 2010-10-19.

³⁶ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342448. Prisijungimo laikas 2010-10-28.

³⁷ Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332087. Prisijungimo laikas 2010-10-28.

Apibendrinus nukentėjusiojo asmens turimas teisės matome, kad teisių spektras pagal teisės aktus yra gana platus, tačiau problema šiuo atveju būtų ta, kad asmuo galės tinkamai šiomis teisėmis pasinaudoti ir ar norės, nes esantys suvaržymai ir neigiamas požiūris iš aplinkos aukas gali paveikti labiau nei įvykis, po kurio jos tapo auka.

1.3. Organizacijos įgyvendinančios nusikaltimo aukų apsaugą

1.3.1. Tarptautinės organizacijos įgyvendinančios nusikaltimo aukų apsaugą

Nacionalinė pagalbos aukoms organizacija (NOVA) įsikūrusi 1975 m. laiko save viena seniausių pasaulinių judėjimų. Tai nevyriausybinė, ne pelno siekianti organizacija, vykdanči nukentėjusiųjų ir liudytojų pagalbos programas, kuri jungia baudžiamosios teisenos, psichikos sveikatos specialistus, mokslininkus, buvusias aukas ir jų artimuosius, yra skirta padėti nusikaltimų aukoms ir ginti jų teises. Taip pat Tarptautinės pagalbos nukentėjusiajam organizacija (IOVA) susikūrusi 2005 m. yra Nacionalinė pagalbos aukoms organizacijos (NOVA) pagalbinė institucija, kuri padeda vykdyti jų veiklą³⁸.

Pagalbai aukoms organizacija Iowa (IOVA) buvo įkurta 1983 m. Tai ne pelno organizacija siekianti šviesti nusikalstamo aukas, liudytojus, aukų advokatus ir kitus suinteresuotus asmenis. Organizacija siekia skatinti sąmoningumą, pasisako už trumpalaikius ir ilgalaikius pokyčius baudžiamojoje sistemoje, nori pagerinti aukų padėtį, teikia psichologinę pagalbą nukentėjusiesiems ir liudininkams³⁹.

Tarptautinė organizacija SOS Vaikų kaimas, įkurta 1949 m., aktyviai veikianti visame pasaulyje. Viena iš veiklos sričių - ginti vaikus, kurie tampa aukomis, neturi tėvų ar globėjų. Vykdo vaiko teisiu skatinimo programą⁴⁰.

Prievartos, užpuolimų ir kraujomaišos tarptautinis tinklas yra viena didžiausių organizacijų, kurios tikslas yra padėti seksualinių užpuolimų aukoms. Ši organizacija leidžia leidinius, turi pagalbos linijas, skatina seksualinį švietimą, vykdo prevencines programas. Teikia visapusišką pagalbą seksualinių nusikaltimų aukoms, stengiasi padėti įvykdyti teisingumą⁴¹.

Paminėtos organizacijos yra tik dalis iš esančių tarptautinių organizacijų. Jų teikiamos pagalbos spektras yra labai įvairus. Nors nusikaltimų aukų tipai yra labai įvairūs, tačiau visoms aukoms yra reikalinga pagalba ir palaikymas, jei jis yra nepakankamas iš šalyje esančių organizacijų, tada yra teikiama tarptautinių organizacijų pagalba.

³⁸ The National Organization for Victim Assistance // Prieiga per internetą: <http://www.trynova.org/> Prisijungimo laikas 2010-10-28.

³⁹ The Iowa Organization for Victim Assistance // Prieiga per internetą: <http://www.iowaiova.com/> Prisijungimo laikas 2010-10-28.

⁴⁰ SOS Children's Villages // Prieiga per internetą: <http://www.sos-childrensvillages.org/> Prisijungimo laikas 2010-10-28.

⁴¹ The Rape, Abuse & Incest National Network // Prieiga per internetą: <http://www.rainn.org/about-rainn> Prisijungimo laikas 2010-10-28.

1.3.2. Lietuvoje nusikaltimo aukų apsaugą įgyvendinančios organizacijos

1.3.2.1. Vyriausybinių institucijų vaidmuo atliekant nusikaltimo aukų apsaugą

Teismų sistemos vaidmuo nusikaltimo aukų apsaugoje

Su nusikaltimo aukomis susiduria visi Lietuvos teismai - apylinkės, apygardos teismai ir Lietuvos apeliacinis teismas. Teismų darbas nagrinėjant bylas yra fiksuojamas teismų informacinėje sistemoje „LITEKO“. Surinkta ir apibendrinta bylų nagrinėjimo statistika yra perduodama ir Teisingumo ministerijai, tačiau šioje statistikoje yra akcentuojama išnagrinėtų bylų kiekis, duomenys apie teisiamą asmenį, kokia veika buvo padaryta. Šioje sistemoje nėra renkama platesnė informacija apie nukentėjusį, nes visoje informacijoje dominuoja teisiamasis ir pats bylos nagrinėjimo procesas. Teisingumo ministerija neturi savo struktūroje padalinio, kuris tiesiogiai rūpintųsi būtent nukentėjusiųjų asmenų apsauga⁴². Kai byla yra išnagrinėjama, išskyrus atvejus, kai ji pasibaigia susitaikymu ir nusikaltimo aukai atlyginama žala ar susitariama, dėl jos atlyginimo įrodžius nuteistojo kaltę, primamas nuosprendis ar nutartis ir nusikaltimo auka gauna vykdomąjį dokumentą, kuris yra perduodamas teismo antstoliui ir yra pagrindas pradėti išieškojimo procesą, kuris jau yra prievartinis. Turėdamas dokumentą, antstolis pradeda procesą, kurio pradžioje kaltininkui pasiūlo atlyginti žalą, kurią patyrė nukentėjusioji šalis, kurios pažeidėjas nenorėjo atlyginti teismo metu. Jei per nustatytą laikotarpį kaltininkas neįvykdo prašymo, tada antstolis gali imtis veiksmų⁴³. Taigi esamas procesas negarantuoja aukai jos patirtos žalos greito atlyginimo, kaip tik jis yra palankesnis pažeidėjui, nes jis gali pateikti dokumentus tolinančius žalos atlyginimą, taip pat gali slapstytis, nevykdyti paskirtų įpareigojimų. Šiuo atveju antstolis yra tas dalyvis procese, kuris padeda gauti patirtos žalos atlyginimą. Antstolis turi teisę areštuoti kaltojo asmens turtą. Šiuo veiksmu, pagal įstatymus, norima užtikrinti nukentėjusiojo asmens turtinį interesą.

Nors pats žalos išieškojimo procesas nėra įtvirtintas, kaip privalomai vykdytiną skubos tvarka, tačiau remiantis Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksu (toliau CPK) teismui yra suteikta teisė sprendimą vykdyti skubiai, jei nukentėjusiajam, dėl uždelsimo gali būti padaryta žymi žala, teismo sprendimo bus nebegalima įvykdyti ar labai sunku⁴⁴. Nukentėjęs asmuo taip pat turi teisę nušalinti antstolį, jei mano, kad jis yra šališkas.

⁴² Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos valdymo struktūros schema // Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/ministerijos_struktura.pdf. Prisijungimo laikas 2010-10-30.

⁴³ Lietuvos Respublikos Antstolių įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332317. Prisijungimo laikas 2010-10-30.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384484. Prisijungimo laikas 2010-10-30.

Prokuratūrų sistema

Lietuvos Respublikos prokuratūros sistemą sudaro Generalinė prokuratūra, apygardų ir apylinkių prokuratūros. Šios įstaigos atlieka ir organizuoja ikiteisminio tyrimo organų atliekamą ikiteisminį tyrimą, analizuoja nusikalstamumo būklę šalyje, analizuoja įvykdytas neteisėtas veikas ir organizuoja priemones padėti su jomis kovoti ir jas užkardyti. Ši prokuratūrų veikla padeda kovoti su nusikalstamumu, todėl yra susijusi su nusikaltimo aukų problemomis, padeda mažinti pavojų potencialioms aukoms⁴⁵.

Nusikaltimo aukų apsauga pasireiškia, kaip viena iš prokuratūros funkcijų pasireiškia tuo, kad prokuroras, nustatęs galimą asmens, visuomenės, valstybės teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, gina viešąjį interesą pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva. Viešasis interesas ginamas ir tais atvejais, kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti.

Remiantis teisės aktais prokurorai privalo būti aktyvūs ginant visuomenės ir asmenų, o tam tikrais atvejais ir atskirų fizinių asmenų, ypač vaikų, neveiksnių ar ribotai veiksnų asmenų galimai pažeistas teises ir teisėtus interesus. Ši prokuratūros funkcija įtvirtinta Konstitucijoje ir kituose įstatymuose⁴⁶. Prokurorai organizuodami ir vadovaudami ikiteisminiam tyrimui, palaikydami valstybinį kaltinimą, siekia apginti nukentėjusiųjų interesus bei padėti apsaugoti nuo nusikalstamų veikų.

Policijos departamentas

Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos (toliau VRM) yra vienas iš VRM sudarančių elementų. Policija remdamasi Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymu vykdo nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją. Pagrindiniai uždaviniai pagal įstatymą yra žmogaus teisių ir laisvių apsauga, <...> neatidėliotinos pagalbos teikimas <...> asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, kitų teisės pažeidimų, <...> nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencija, nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atskleidimas ir tyrimas <...>⁴⁷. Taigi

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas // Prieiga per internetą
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=373941. Prisijungimo laikas 2010-10-30.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos prokuratūra // Prieiga per internetą
<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspvie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>. Prisijungimo laikas 2010-10-31.

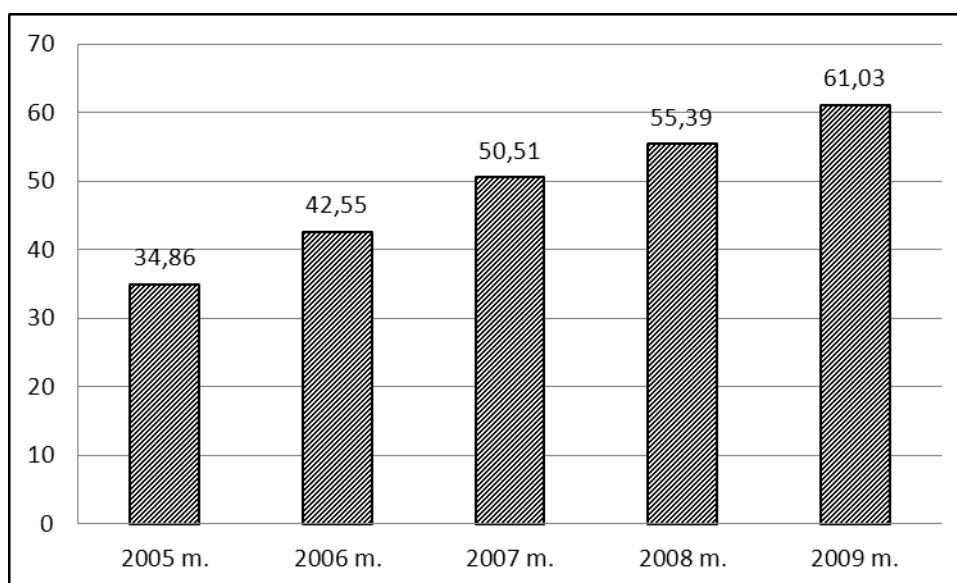
⁴⁷ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas // Prieiga per internetą
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=356645. Prisijungimo laikas 2010-10-31.

matome, kad pagalbos teikimas nukentėjusiems asmenims yra vienas iš policijos uždavinių, kurie ją vykdo visais atvejais, kai tokia pagalba yra reikalinga.

Valstybės garantuojama teisinė pagalba

Kaip jau buvo minėta darbe, asmenims pagal Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą yra teikiama nemokama pirminė ir antrinė teisinė pagalba⁴⁸.

Nukentėję asmenys gali kreiptis pagal savo deklaruotą gyvenamą vietą arba, jei asmuo neturi gyvenamosios vietos, į savivaldybės, kurioje gyvena vykdomąją instituciją, kad jam būtų suteikta pirminė teisinė pagalba. Ši pagalba yra suteikiama iš karto, kai tik nukentėjęs asmuo kreipiasi į savivaldybės vykdomąją instituciją. Pirminės teisinės pagalbos gavimas yra supaprastinta procedūra, nes asmeniui norint ją gauti užtenka pateikti savo asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą. Teisingumo ministerijos ataskaitoje apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą piliečiams, lyginant 2009, 2008, 2007., 2006 ir 2005 metus, per mėnesį vidutiniškai vienoje savivaldybėje besikreipiančių pirminės teisinės pagalbos asmenų skaičių, pastebima pareiškėjų skaičiaus didėjimo tendencija (2 paveikslas).

2 pav. Per mėnesį vidutiniškai besikreipiančių pirminės teisinės pagalbos asmenų skaičių

Šie statistiniai duomenys leidžia teigti, kad nukentėję asmenys vis dažniau pasinaudoja jiems teikiama pirmine nemokama pagalba⁴⁹.

⁴⁸ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342448 Prisijungimo laikas 2010-10-28.

⁴⁹ Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą // Prieiga per internetą

<http://www.teisinepagalba.lt/default.aspx?top=prim&item=aktprim&id=16999>. Prisijungimo laikas 2010-10-31.

Antrinei nemokamai teisinei pagalba, garantuojamai valstybės, yra priskiriama pagalba rengiant dokumentus, gynybos teisme suteikimas, taip pat ši pagalba rūšis apima bylinėjimosi išlaidų byloje, išnagrinėtose civilinio proceso tvarka, su bylos nagrinėjimu administracinio proceso tvarka susijusių išlaidų ir su baudžiamojoje byloje pareikšto civilinio ieškinio nagrinėjimu susijusių išlaidų atlyginimą. Skirtingai nuo pirminės teisinės pagalbos, antrinė yra suteikiama tiems asmenims, kurie pretenduoja į pirminę nemokamą pagalbą, tačiau čia naudojamas turto cenzas. Asmens metinės pajamos negali viršyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyto turto ir pajamų lygių teisinei pagalbai gauti⁵⁰.

LR TM duomenimis per 2010 metų I-ąjį pusmetį, norėdami gauti teisinę konsultaciją kreipėsi beveik 20 proc. daugiau asmenų nei per praėjusių metų I pusmetį⁵¹.

1.3.2.2. Nevyriausybių organizacijų pagalba nusikaltimo aukoms

Nevyriausybės organizacijos (toliau - NVO) tai nepelno siekiantys susivienijimai, jungianti jų narius, sukurti palaikyti ir ginti savo keliamus tikslus⁵². Šiais 2010 metais yra įgyvendinama nevyriausybinių organizacijų (NVO) plėtros koncepcija. Šios koncepcijos pagrindinis tikslas yra geriau reglamentuoti visuomenės iniciatyvas bendriems visuomenės interesams tenkinti įsteigtų NVO veiklą bei plėtoti bendradarbiavimą tarp šių organizacijų ir valstybės institucijų bei įstaigų⁵³.

Darbe minimos nevyriausybės organizacijos savo veiklą sieja su nukentėjusių asmenų apsauga. Vienos aktyviausios šioje srityje yra nukentėjusias moteris ginančios organizacijos.

Moterų informacijos centras – Lietuvoje veikia 14 metų ir vykdo įvairius projektus skirtus moterims, teikia psichologinę pagalbą smurtą ir seksualinę prievartą patyrusioms aukoms, konsultuoja jas teisiniais klausimais, padeda vykdyti prekybos žmonėmis aukų reabilitaciją⁵⁴.

Vilniaus arkivyskupijos Carito padalinys Motinos ir vaiko globos namai yra orientuoti ir teikia pagalbą besilaukiančioms bei moterims su kūdikiais iki vienerių metų amžiaus, kurios yra patyrusios psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, taip pat moterims – smurto šeimose aukoms. Padalinys teikia visą reikiamą pagalbą, kuri padėtų aukoms integruotis į visuomenę ir atsigauti po patirtų išgyvenimų⁵⁵.

⁵⁰ Teisminis atstovavimas. Antrinė teisinė pagalba // Prieiga per internetą <http://www.teisinepagalba.lt/?top=seco&item=seco&lang=1>. Prisijungimo laikas 2010-11-06.

⁵¹ LR Teisingumo ministerija. Naujienos. Pranešimai spaudai. // Prieiga per internetą <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1550>. Prisijungimo laikas 2010-11-06.

⁵² Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras. // Prieiga per internetą http://www.nisc.lt/lt/about.php?about_id=49. Prisijungimo laikas 2010-11-06.

⁵³ Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija. // Prieiga per internetą <http://www.nisc.lt/files/optional/Koncepcija.doc>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

⁵⁴ Moterų informacijos centras // Prieiga per internetą <http://www.lygus.lt/apie.php>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

⁵⁵ Vilniaus arkivyskupijos Caritas Motinos ir vaiko globos namai // Prieiga per internetą <http://vn.caritas.lt/c/index.php?page=motinos-ir-vaiko-globos-namai>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

Daugų šeimos centras įkurtas 2002 m. teikia pagalbą ir laikiną prieglobstį smurtą šeimose patyrusioms moterims, mokymus, kaip su tokiu smurtu kovoti, normalizuojant padėtį aplinkoje, kurioje buvo patirtas smurtas⁵⁶.

Alytaus ZONTA klubas dirba nuo 1995 metų. Jis yra „ZONTA INTERNATIONAL“ tarptautinės moterų organizacijos narys. Šio klubo vienas iš tikslų yra pagalba smurtą patyrusioms moterims, jų švietimas⁵⁷.

Taip pat, pagalbą moterims tapus fizinio, psichinio, seksualinio ar ekonominio smurto aukomis teikia krizių, socialinių ir psichologinių paslaugų centrai, draugijos, kurios yra įsikūrusios įvairiuose Lietuvos miestuose⁵⁸.

Vyrų krizių ir informacijos centras, esantis Vilniuje, orientuojasi į pagalbą krizinėse situacijose atsidūrusiems vyrams ir jų šeimos nariams. Esant poreikiui centras teikia psichologinę pagalbą nukentėjusiems vyrams⁵⁹. Be šios organizacijos Lietuvoje veikia dar dvi vyrų pagalbos organizacijos: Kretingos vyrų savipagalbos centras ir Kauno apskrities vyrų krizių centras.

Paramos vaikams centras, kuris prasidėjo, kaip Atviros Lietuvos fondo „Big Brothers Big Sisters“ programa, plėtojosi toliau ir dabar jis teikti psichologinę, teisinę, socialinę pagalbą vaikams patyrusiems smurtą ir jų artimiesiems. Šio centro teikiama pagalba vaikams ir paaugliams, patyrusiems įvairų smurtą yra nemokama. Be to šis centras teikia „vaiko apklausos“ paslaugas ikiteisminio tyrimo arba teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, kada reikia apklausti vaiką, patyrusį smurtą ar tapusį smurto liudininku⁶⁰.

Vilniuje esantis Universitetinis vaiko raidos centras teikia profesionalią specialistų ambulatorinę pagalbą asmenims iki 18 m., kurie patyrė fizinę, seksualinę ir emocinę prievartą. Šiame centre yra įkurta Vaikų linija, kuri yra emocinės paramos tarnyba vaikams ir paaugliams iki 18 metų⁶¹.

Lietuvoje veikiančios organizacijos teikia pagalbą nukentėjusiems vyrams, moterims ir vaikams. Dalis organizacijų yra užsienio centrų filialai ir padaliniai, kita dalis yra įkurtos būtent Lietuvos piliečių ir nevyriausybių organizacijų iniciatyva ir sėkmingai vykdo veiklas daugiau nei dešimtmetį.

⁵⁶ Daugų šeimos centras // Prieiga per internetą

<http://www.bendruomenes.lt/comunity/sites/static.php?pid=5373&id=5374>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

⁵⁷ Alytaus ZONTA klubas // Prieiga per internetą <http://zonta.alytus.org/>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

⁵⁸ Moterų krizių centrai ir kitos organizacijos, teikiančios pagalbą // Prieiga per internetą <http://www.bukstipri.lt/lt/kur-kreiptis>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

⁵⁹ Kauno apskrities vyrų krizių centras // Prieiga per internetą <http://www.vyrukrc.lt/>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

⁶⁰ Paramos vaikams centras // Prieiga per internetą <http://lt.pvc.lt/index.php>. Prisijungimo laikas 2010-11-21.

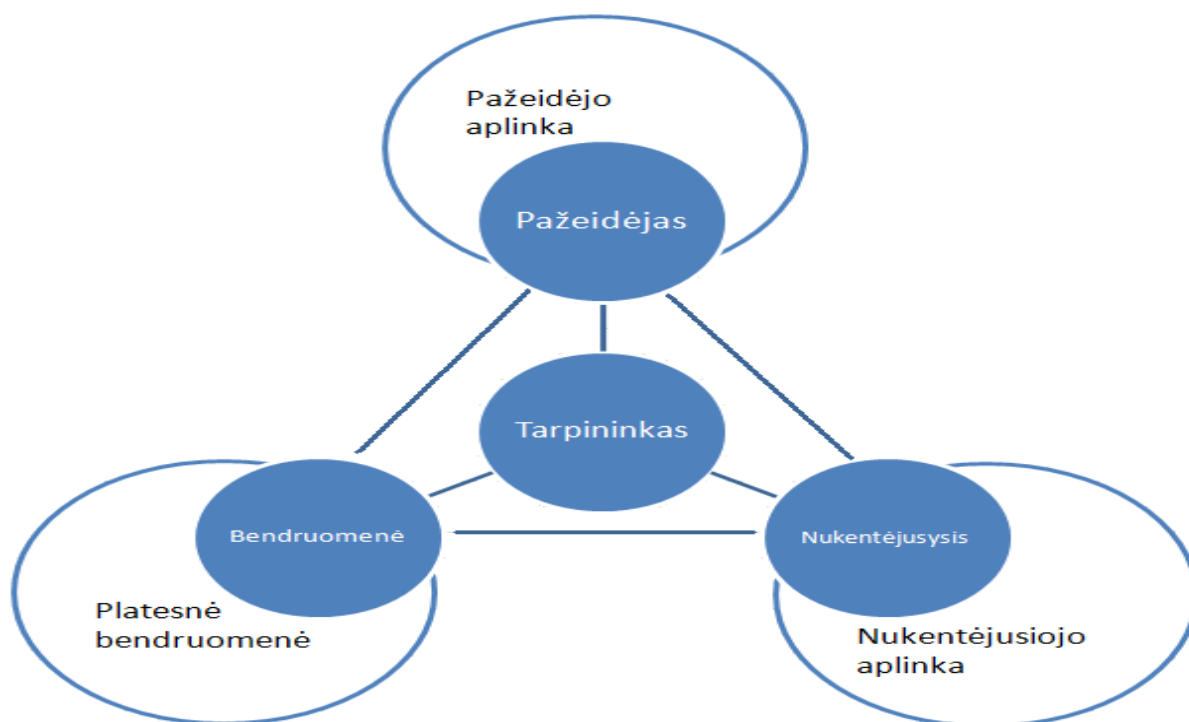
⁶¹ Vaiko raidos centras // Prieiga per internetą <http://www.raida.lt/>. Prisijungimo laikas 2010-11-21. <http://www.raida.lt/>

2. Atkuriamasis teisingumas nusikaltimo aukų apsaugoje

2.1. Atkuriamojo teisingumo samprata viktimologiniame kontekste

Atkuriamasis teisingumas (angl. Restorative justice - restoratyvinis arba atstatomasis teisingumas)⁶². Šis terminas apibūdinamas įvairių šaltinių skirtingai. Jis įvardijamas, kaip procesas arba problemų sprendimo būdas, kuriame dalyvauja bent dvi šalys - nukentėjusioji pusė ir pusė, kuri įvykdė veiksmus, dėl kurio kita šalis nukentėjo, taip pat bendruomenės atstovai ir tarpininkas⁶³.

Atkuriamojo teisingumo procese dalyvauja nusikaltimo auka, pažeidėjas ir visuomenės dalis, kuri buvo tiesiogiai įtraukta ir patyrė įvykdyto nusikaltimo poveikį (3 paveikslas). Įvykus pažeidimui reaguoja teisėtvarkos organai, tačiau čia jų atsakomoji reakcija ir pagalba nesuteikia visiško buvusios padėties atstatymo iki įvykio. Atkuriamuoju teisingumu siekiama, kad pažeidėjas prisiimtų visą atsakomybę sąmoningai, o ne tik tą, kuri yra nustatoma valdžios įstaigų. Proceso metu veiksmingi yra būtent susitikimai „akis į akį“. Jų metu sprendžiami klausimai, ne tik dėl patirtų materialinių nuostolių ar fizinių sužalojimų, o taip pat psichologiniai, socialiniai ir su jais susijusios žalos klausimai, kurie turėtų būti išspęsti. Jei nusikaltimo auka negali ar nenori dalyvauti susitikime,

3 pav. Atkuriamojo teisingumo procesas

⁶² Atkuriamasis teisingumas // Prieiga per internetą http://lt.wikipedia.org/wiki/Atkuriamasis_teisingumas. Prisijungimo laikas 2010-11-22.

⁶³ Marshall, Tony F. *Restorative justice: An overview*. – London: Crown, 1999, p. 5.

galima ieškoti kitų būdų, kaip pasiekti atkuriamojo teisingumo siekiamų rezultatų, nukreipiant veiklą į pažeidėją, taikant restituciją, dalyvaujant visuomenės atstovams⁶⁴.

Pagrindiniai atkuriamojo teisingumo tikslai nusikaltimo aukų apsaugoje būtų:

- pagal poreikius patenkinti aukos materialinę, emocinę ir socialinę žalą (taip pat ir jos artimiausios aplinkos, kuri nors ir nepatirdama įvykio, patiria tiesioginius nuostolius);
- bendruomenėje vykdant aukos reabilitaciją, užkirsti kelią pažeidimų pasikartojimui, aiškinantis nusizengimo socialinę prigimtį ir kilimo priežastis;
- vengti įprastiniam teisiniui procesui būdingų didelių išlaidų ir laiko sąnaudų.

Skirtingai nuo atkuriamojo proceso, teisinėje sistemoje pirmenybė teikiama įstatymo įvykdymui, nubaudimui. Žalos atlyginimas yra ribotos, įstatymo nustatytos formos, o apie aukos emocinę būseną, jos artimosios aplinkos patirtas žalas yra kalbama ribotai, tai talpinant į terminą „neturtinė žala“. Įvykus nusikaltimui didesnis dėmesys yra skiriamas nusikaltėliui, įvykdžiusiam nusikalstamą veiklą, vykdoma jo reintegracija į visuomenę, vedamos įvairios programos. Jei pažeidėjas yra nuteisiamas ir patenka į įkalinimo įstaigą, jis yra aprūpinamas būtiniaisiais reikmenimis ir gali tenkinti pagrindinius savo poreikius iš valstybės biudžeto⁶⁵. Tokių „privilegijų“ asmenys tapę nusikaltimo aukomis neturi arba jos yra užtikrinamos minimaliai. Įprastai jas asmenims teikia nevyriausybinės organizacijos.

Pats atkuriamasis teisingumas yra grindžiamas prielaidomis, kad nusikaltimas kyla iš bendruomenės ir yra socialinių santykių padarinys, todėl tinkamai įvykdytas bendravimas atneša naudą aukai, kuri žinodama, joki įvykimo priežastis įtakoja pažeidimą gali užkirsti kelią jam vėl įvykti. Po nusikaltimo atsiradusios pasekmės dažniausiai negali būti išspręstos pačių šalių, todėl joms reikalinga pagalba iš šalies⁶⁶.

Atkuriamasis procesas nuo teisinio proceso skiriasi savo platesniu požiūriu į nusikaltimus. Teisiškai nusikaltimas paprasčiausiai nustatomas ir remiantis teisės normoms (BK 11 str.), tačiau tik susitikimų tarp šalių metu, nustatoma ne tik žala, kurią patiria auka, tačiau ir pažeidimo poveikis aukai, aplinkai ir net pačiam nusikaltėliui. Vykstant šiam procesui yra įtraukiama daugiau dalyvių, kurie reaguoja į nusikaltimą ir jo pasekmes. Įprastiniame procese yra du svarbiausi asmenys ir jų vaidmenys „valstybės“ ir „pažeidėjo“, o atkuriamajame procese - įsitraukia ir visi kiti, kuriems šis įvykis daro įtaką. Svarbiausias pasiekimas yra ne kokia bausmės rūšis ir jos dydis buvo skirtas valstybės institucijos, o kokia dalis ir kokios žalos (turtinė ar neturtinė) dalis buvo atlyginta.

⁶⁴ Restorative justice briefing paper: What is Restorative Justice? // Prieiga per internetą <http://www.pfi.org/cjr/restorative-justice/introduction-to-restorative-justice-practice-and-outcomes/briefings/what-is-restorative-justice> . Prisijungimo laikas 2010-11-22. p. 1.

⁶⁵ Bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas. // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=370789. Prisijungimo laikas 2010-11-23.

⁶⁶ Marshall, Tony F. *Restorative justice: An overview*. – London: Crown, 1999, p. 6.

2.2. Pagrindiniai nusikaltimo aukų poreikiai ir jų patenkinimas atkuriamojo proceso metu

Teisinio proceso metu nusikaltimo aukos paprastai gauna mažai dėmesio, tai sąlygoja nepakankamą dėmesį jų poreikiams ir norams. Nusikaltimo aukų poreikius galima suskirstyti grupėmis, kokį poreikį patiria aukos:

- Nori mažiau formalaus proceso. Aukos ir pažeidėjo konfliktas tradicinėje teisinėje sistemoje yra tarsi „paimamas“ iš nukentėjusio ir nusikaltėlio, ir perduodamas sistemos profesionalams, kurie išmano teisę. Valstybė perimdama konfliktą į savo kompetenciją siekia geriausio rezultato ir pagalbos, auką apsaugant nuo aplinkybių, kurios atneštų materialinę ir emocinę žalą ir užtikrintų efektyviausią nusikaltusiojo nubaudimą. Tačiau apžvelgiant įvykius matome, kad aukos tampa labiausiai nuskriausta šalimi proceso metu. Jos ne tik nukenčia, praranda turtą ar yra sužalojamos fiziškai ar psichiškai, nukentėjusieji taip pat praranda ir teisę valdyti savo proceso eigą. Pagrindinis elementas atimantis aukos galimybes procese yra valdžios institucijų „profesionalizmas“, kuris laikomas vieninteliu ir neklystančiu, auką išstumiantis iš tolesnio proceso sprendimų įtakojimo, jai tiesiog tampant liudininke savo pačios byloje, faktų konstatavimo patvirtinimu. Tokiu atveju aukos susidaro nuomonę, kad jos teisės sistemai rūpi mažiausia, nes jos negali jos įtakoti. Ši situacija nukentėjusiesiems sukelia frustraciją ir nepasitenkinimą. Tą patvirtina ir atlikti priešingi tyrimai, kai aukos galėdamos išsakyti savo požiūrį į esančią situaciją jaučia, kad į jas buvo atsižvelgta ir jos nebuvo ignoruojamos.

- Nori informacijos apie patį procesą ir galimas pasekmes joms. Nustatyta, kad kuo aukos turi daugiau kontakto su valdžios institucijomis proceso metu, tuo didesnis jų pasitenkinimo lygis. Tyrėjams nesuteikiant kvalifikuotos informacijos, juos aukos laikomi nekompetentingais, netinkamais, nenusimanančiais procese ir nukentėję asmenys pradeda manyti, kad jie visiškai tyrėjams nerūpi. Aukos įprastai nori žinoti visas detales apie kiekvieną tyrimo dalį, kurios tik yra susijusios su byla ir jaučiasi ižeistos jos negavusios. Kai nusikaltęs asmuo pripažįstamas kaltu ir nėra jokio reikalavimo, dėl biurokratinio aparato akcentuotų santykių tarp aukos ir pažeidėjo. Nukentėjusieji taip pat labai domisi savo bylos pasekmėmis, tačiau nėra jokios procedūros, kuri šį elementą padėtų įgyvendinti. Aukos dalyvavusios teisme, kuris yra susijęs su jų byla, jautėsi žymiai labiau pasitenkinusios už tuos asmenis, kurie byloje nedalyvaudavo.

- Nori aktyviai dalyvauti savo byloje. Daugiausia priekaištų yra sulaukiama iš aukų, kurios pažymi, kad nėra drąsinamos dalyvauti savo byloje procese. Beveik visi nukentėjusieji nori dalyvauti teisinėje sistemoje, skiriasi tik poreikis: vienos nori dalyvauti pilnai, aktyviai, kiti pasitenkina ir pasyviuoju dalyvavimu. Nukentėję asmenys mano, kad jų vaidmuo byloje galėtų būti nuo paprasto liudininko iki aktyvaus tyrėjo. Negaudamos pakankamai norimų žinių, aukos pradeda

pykti, ne dėl savo bylos ir jos pasekmių, bet apskritai ant visos teisinės sistemos. Nėra požymių, kad dabartinė teisinė sistema leistų pajusti aukos įtraukimo į jos bylos tyrimo ir nagrinėjimo teisme procesus, jausmą, kuris suteiktų pasitenkinimą procesu. Todėl didžioji dauguma asmenų neturėdami informacijos arba gaudami ją labai ribotai tiesiog viskuo nusivilia, o tai mažina pasitikėjimą teisine sistema.

- Nori, kad su jomis būtų elgiamasi pagarbiai ir sąžiningai. Atrodo, kad dabartinėje teisės sistemoje vyrauja nuomonė, kad auka bus patenkinta tiek, kiek pažeidėjas bus pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą ir tai padės pajusti sąžiningumo jausmą aukos atžvilgiu. Tačiau šiame manyme auka nėra siejama su bylos pasekmėmis. Aukos reakcija laikoma indikatoriumi, kuris išreikia gebėjimą spęsti aukos ir nusikaltėlio problemas, parodo, kad dėl nukentėjusio sistema padarė viską, ką galėjo. Aukai proceso kontrolė yra svarbiau už proceso pasekmių kontrolę ir teikia didesnę pasitenkinimą. Žmonės nelabai kreipia dėmesį į pasekmes, kurios jiems ateina iš trečiųjų asmenų. Vietoj to, jie labai domisi pagalbos teikimu trečiosioms šalims, kurios turi priimti sprendimą. Kai žmonės tiki, kad kontroliuoja priimamus sprendimus, jie tiki, kad procedūra yra sąžininga. Kai jie pradeda netekti situacijos kontrolės, jie jaučia didėjantį neteisingumą. Taigi, pagrindiniai trys faktoriai, kurie nulemia sąžiningumo suvokimą yra: *padėtis* (savo padėties socialinėje grupėje ar bendruomenėje žinojimas), *pasitikėjimas* (geranoriškas valdžios teisingumo tikėjimas) ir *neutralumas* (tikėjimas nešališko sprendimo priėmimu). Nusikaltimo aukos turi stiprų poreikį jausti palaikymą, norą jaustis grupės, visuomenės dalimi. Tai teikia orumą ir pagarbą. Todėl įvykus nusikaltimui jos tampa labai jautrios, nes yra pasikėsinama į jų turimą statusą visuomenėje. Tačiau tai nereiškia, kad nors nukentėjusieji ir siekia kontroliuoti procesą, jie nesiekia kontroliuoti patį sprendimą. Nukentėjusieji, kurie turi galimybę išsakyti savo mintis, daugiausiai neragina skirti labai didelių bausmių. Jie tiesiog nori būti proceso dalimi, o ne teisėjais. Dažniausiai kuo daugiau auka žino aplinkybių ir turi informacijos apie nusikaltėlio gyvenimą, tuo mažesnę bausmę jie siūlo.

- Nori žalos atlyginimo. Teisė atgauti materialinę ar finansinę žalą iš nusikaltėlio yra istoriškai susiklosčiusi ir neturi jokios priešpriešos. Ši sena „akis už akį“ taisyklė – pažeistų teisių atstatymo tradicija yra pagrindas atsirasti kompensacijai ir restitucijai šiuolaikinėje teisėje, kai grąžinama reali dalis to, kas buvo atimta. Pabrėžiama, kad restitucija ir kerštas nėra toks geras pamokymas, kaip moralinė aukos tiesa. Todėl auka jaučia moralinį poreikį išsakyti jausmus ir gauti moralinę kompensaciją iš kaltininko. Tačiau dabartinėje teisės sistemoje ši galimybė buvo „pavogta“ valstybės ir nuoroda į auką šiuo atveju būna panaikinama. Didesnis kontaktas galimas tik tada, kai auka turi noro bylinėtis ir gali tai sau leisti, o pažeidėjas turi didesnę turtą, kitaip teisė bausti pažeidėją yra tik valstybės prerogatyva. Valstybė šiuo atveju atlieka savo funkciją – gina savo piliečius ir tais

atvejais, kai auka negali pati apsiginti, ji tą trūkumą kompensuoja savo galia⁶⁷. Nusikaltimu padarytos žalos kompensavimas yra norma, kuri galioja daugelyje valstybių, taip pat ir Lietuvoje: tai reglamentuoja Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas. Šis įstatymas nustato atvejus, kada Lietuvos valstybė kompensuoja smurtiniais nusikaltimais padarytą turtinę ir neturtinę žalą⁶⁸. Tačiau teikiamos kompensacijos yra gana mažos ir žalos atlyginimas gautas iš valstybės yra morališkai daug prasčiau vertinamas ir teikia mažesnę pasitenkinimą aukai, negu tokia pati kompensacija gauta iš pažeidėjo. Nes tai, kas yra sumokama nusikaltusiojo, kaip bauda yra tiesiog bausmės rūšis ir valstybės sankcija nusikalusio asmens atžvilgiu ir nieko daugiau. Dažnai aukai svarbu tai, kad būtų atlyginta patirta žala, o ne kaltininkas sumokėtų jam teismo paskirtą baudą, ar ją atlygintų valstybė. Taip pat svarbu, ką apie gaunamą kompensaciją mano aplinka: ar kaip labdarą nekaltai, kenčiančiai aukai, ar kaip restituciją, kai grąžinama tas, kad buvo neteisėtai atimta, ar tai ne tik materialinė žala, dėl įvykio atsiradę išgyvenimai.

- Nori emocinės žalos atlyginimo, atsiprašymo. Be patirtos materialinės žalos nusikaltimo metu auka gali, dėl patirtų netekimų, patirti psichologinę ir emocinę žalą. Tačiau teisės sistemoje tokia žala dažnai ignoruojama. Tuo tarpu aukoms yra svarbu išsakyti savo jausmus, kilusius, dėl nusikalstamos veiklos. Vystant atkuriamojo teisingumo procesui, aukos renkasi dalyvavimą jame, nes mato galimybę gauti moralinę restituciją išsakydamos savo nuomonę, emocijas, jausmus. Tokiu atveju pažeidėjo nubaudimas nėra toks svarbus, kaip noras būti išklaustyti, ko tradicinėje teisinėje sistemoje gauti yra sunku. Tačiau kiekvienas žmogus turi skirtingą požiūrį net į labai panašius, bent jau teoriškai, įvykius. Taip pat kiekvienam individualiai reikalingas laiko tarpas atsigauti po patirto nusikaltimo. Pats įvykęs nusikaltimas nuliūdina auką, išbalansuoja jos jaučiamą saugumo pusiausvyrą, galėjimo „viską kontroliuoti savo gyvenime“ jausmą, savo tolesnės veiklos aiškų numatymą. Aukos, ypač tokiose situacijose, kai nusikaltimo įvykimas atrodė neįmanomas, gali permastyti visą aplink esančią aplinką ir ją nudažyti labai tamsiomis spalvomis, todėl tai didina pažeidžiamumą, nepasitikėjimą, pyktį, gėdą, savęs kaltinimą. Šios reakcijos yra tos pačios patirties padariniai, kurie vėliau įtakoja atsigavimo laiką ir kokybę⁶⁹.

Visi šie išvardinti poreikiai nusako universalųjį nusikaltimo aukų poreikį atsiradusį po patirto įvykio norą kompensuoti patirtas žalas bei didelį nepasitenkinimą, kuris atsiranda tradicinei teisės sistemai nepatenkinus atsiradusių poreikių. Nukentėjusieji laukia pagalbos iš aplinkos, nes patys vieni jie vargiai gali tiesiog stoti „akis į akį“ su pažeidėju, jie turi jausti juos supančios bendruomenės palaikymą. Turint teigiamą požiūrį, palaikymą, galimas tinkamas aukų sugrąžinimas į buvusią padėtį.

⁶⁷ Strang, H. *Repair or revenge – victims and restorative justice*. – Oxford: Clarendon press, 2006, p. 8-16.

⁶⁸ Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332087. Prisijungimo laikas 2010-11-29.

⁶⁹ Strang, H. *Repair or revenge – victims and restorative justice*. – Oxford: Clarendon press, 2006, p. 17-23.

atkuriant saugią aplinką, ryšius, pasitikėjimą savimi ir aplinkiniais, kad jie galėtų turėti tą aplinką, kuri buvo prieš jiems tampant nusikalimo aukomis.

2.3. Atkuriamojo teisingumo teisinis reglamentavimas ir įsitvirtinimas

2.3.1. Atkuriamojo teisingumo įsitvirtinimo Lietuvoje problemos

Lietuva patenka į Rytų Europos šalių sąrašą, kuriose atkuriamasis teisingumas vis dar yra naujas reiškinys, kuris yra pirminėje stadijoje. Šis procesas Lietuvoje yra vystomas remiantis kitų valstybių patirtimi, pritaikant atkuriamąjį teisingumą, Lietuvos sąlygoms, bandant surasti geriausią vietą tradicinėje teisinėje sistemoje. Mūsų valstybėje vyrauja stipri baudžiamoji politika, todėl atkuriamoji procedūra ypač sunkiai integruojasi tradicinėje sistemoje. Pagrindiniai kriterijai trukdantys atkuriamojo teisingumo integracijai Rytų Europos šalys laikomi:

- Pasyvūs piliečiai, labiau renkasi tradicinę, jiems įprastą sistemą;
- Mažas nevyriausybinų organizacijų populiarumas;
- Tradicinės baudžiamosios sistemos profesionalų nenorėjimas įvesti naujoves;
- Trūksta pradinių aktyvių projektų gerai pradžiai ir įvedimui į sistemą;
- Didelis nusikalstamumo lygis;
- Bendradarbiavimo trūkumas tarp objektų planuojančių atkuriamąjį teisingumą;
- Žiniasklaidos priemonių parama tradicinei teisinei sistemai siekiant įdomesnio ir ilgesnio proceso;
- Įstatymų leidybos trūkumai bei korupcijos buvimas vyriausybėse;
- Finansavimo trūkumas⁷⁰.

Esančios kliūtys trukdo tinkamai pradėti taikyti atkuriamąjį teisingumą tradicinėje teisinėje sistemoje, kurioje šis procesas būtų viena iš alternatyvų ir padėtų kitu kampu pažvelgti į „aukos ir nusikaltėlio“ santykių, kuris dabar yra „nusikaltėlio ir valstybės“ santykis.

2.3.2. Atkuriamojo teisingumas diegimas ir įtvirtinimas

Lietuva pasirašydama Europos Konstitucijos sutartį sutiko laikytis Konstitucijos nuostatų, kurios I skirsnio III-257 straipsnio 4 dalyje yra pabrėžiama, kad „Sąjunga sudaro palankias sąlygas pasinaudoti teisingumu, ypač taikydama teisminių ir neteisminių sprendimų tarpusavio pripažinimo principą civilinėse bylose“. Taigi ją pasirašydami Lietuvos atstovai įsipareigojo taikyti

⁷⁰ Slezakova, Z. „Restorative Justice in Eastern Europe“ // Prieiga per internetą http://www.cehd.umn.edu/ssw/rjp/Resources/RJ_Dialogue_Resources/RJ_Dialogue%20Approaches/RJ_%20in_Eastern_Europe.pdf . Prisijungimo laikas 2010-12-01.

teisminių ir neteisminių sprendimų tarpusavio pripažinimo principą. Atkuriamasis teisingumas šiuo atveju patenka į neteisminių sprendimų grupę⁷¹.

Lietuva būdama Europos sąjungos nare yra glaudžiai su ja susijusi. Europos komisijos 2002 m. išleistame leidinyje „Žalioji knyga: alternatyvus konfliktų sprendimas civilinėje ir komercinėje teisėje“ nurodo tris pagrindines priežastis, kuo yra naudingas alternatyvus konfliktų sprendimas (AGS):

- Augantis supratimas ir poreikis taikyti AGS procedūras kasdieniame gyvenime;
- Kitų sąjungos narių matomos pastangos įsisavinant AGS ir jų sėkmė;
- Iš Europos sąjungos pusės matomas prioritetas teikiant paramą AGS plėtrai ir AGS iniciatyvų skatinimas

Taip pat vienas iš AGS privalumų yra šio proceso lankstumas ir įvairovė, kuri suteikia galimybę kiekvienai narei AGS procedūras visiškai pritaikyti prie savo vidaus teisės reglamento ir integruoti į tradicinę teisinę sistemą⁷². Pačios AGS procedūros padeda atkurti vienodą socialinę taiką tarp šalių esant konfliktinei situacijai. Taikos atkūrimas yra labai svarbus veiksnys, nes kai konfliktą imasi reguliuoti trečioji šalis, kaip teismas ar arbitražas, kuri nėra šios situacijos viena iš šalių ir dalyve tampa pagal įstatymą, taikos atkūrimas tampa ypač sudėtingas, įvykus teisminiems procesams konfliktas dar labiau gylėja⁷³.

Mediacijos sąvokos reiškia procesą, kurio metu trečioji nešališka šalis padeda šalims spęsti konfliktą, kuris formuojasi, vyksta ar jau įvyko. Taip pat atkuriamasis teisingumas laikomas procesu, kurio metu nešališka trečioji šalis padeda spęsti konfliktą, tačiau šio proceso vienintelis skirtumas yra jau įvykęs konfliktas, kurio metu atsirado tam tikra žala. Taigi šios sąvokos savo proceso tvarka ir principais nieko nesiskiria ir gali būti naudojami kaip sinonimai⁷⁴.

Europos mediatorių elgesio kodeksas, kuris parengtas bendradarbiaujant su Europos komisija numato pagrindinius principus, kuriais vadovaujantis, kiekvienas tarpininkas (mediatorius) gali vesti atkuriamąjį procesą. Nepriklausomai nuo to, koku šaltiniu tarpininkas naudojasi veddamas procesą, jam tenka visa atsakomybė, dėl proceso vedimo. Šio kodekso paskirtis yra padėti visiems procesams, kai tarpininkas padeda šalims spęsti konfliktą⁷⁵.

Europos Parlamentas ir Taryba 2008 m. priėmė direktyvą, dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. Šioje direktyvoje mediacija pateikiama kaip greitesnė ir

⁷¹ Sutartis dėl Konstitucijos Europai (Bruselis, 2004 m. spalio 29 d.) // Prieiga per internetą <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/cg00087-re02.lt04.pdf>. Prisijungimo laikas 2010-12-01.

⁷² Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial law. // Prieiga per internetą http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf. Prisijungimo laikas 2010-12-01.

⁷³ Alternative dispute resolution. // Prieiga per internetą http://www.laweuropa.com/English/index.php?d=topluluk&mod=AB_Topluluk_9_7. Prisijungimo laikas 2010-12-01.

⁷⁴ Brookes, D., McDonough, I. *The Differences between Mediation and Restorative Justice/Practice*. // Prieiga per internetą <http://www.restorativejusticescotland.org.uk/MedvsRJ-P.pdf>. Prisijungimo laikas 2010-12-01.

⁷⁵ European Code of Conduct for Mediators // Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf. Prisijungimo laikas 2010-12-01.

pigesnė alternatyva įprastiniam teisminiam procesui konfliktų sprendime. Šis procesas skirtingai nei teisminiame nagrinėjime padeda vengti konfrontacijos, skatina kontaktą ginčo metu, kūrybiškumą sprendžiant problemas. Taip pat mediacija padeda sutaupyti tiek ginčo šalių, tiek teismo laiką⁷⁶.

2001 m. Europos sąjungos taryba priėmė sprendimą (2001/220/TVR), dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. Jame akcentuojami pagrindiniai nukentėjusių asmenų apsaugos principai, tokie kaip orumo išlaikymas, informacijos apsauga visose proceso stadijose, aukų paramos grupių steigimas ir specializuotos pagalbos teikimas. Sprendime pateikiamos rekomendacijos yra minimalūs standartai, kuriais reikėtų vadovautis šalims, susidūrus su nukentėjusiais asmenimis ir plėtojant mediacijos procesą baudžiamajoje teisėje⁷⁷.

Taip pat 1981 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto išleista patvirtinta rekomendacija Nr. R(81)7, dėl priemonių, palengvinančių galimybės naudotis teisingumo sistema skatina šalis imtis visų įmanomų veiksmų informuojant visuomenę apie kiekvieno asmens teisę prieš pradant teisminį procesą pasinaudoti galimybe pradėti neteisminę procedūrą, kuri teiktų jam reikiamą rezultatą. Skatinama susitaikyti ir tuo naudą gaunant pačioms šalims - tiek moraline, tiek greitesnio ir pigesnio proceso prasme⁷⁸.

Kita svarbi Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimta 1986 m. patvirtinta rekomendacija Nr. R(86)12, dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliame darbo krūviui teismuose arba sumažinti jį. Valstybės raginamos atsižvelgti į teisėjų ir teismų skaičių ir realiai žvelgti į susidariusią situaciją ir bylų skaičiaus didėjimą. Skatinama teisės profesionalus imtis didesnės iniciatyvos prieš kreipiantis į teismą ir stengtis vykdyti procesus ne teismine tvarka naudojantis sutaikinimo procedūromis.⁷⁹

1998 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto buvo priimta rekomendacija Nr. R(98)1, dėl mediacijos šeimos santykiuose. Mediacija šeimos santykių konfliktuose yra nauja šaka, kuri yra alternatyva teisiniam šių konfliktų sprendimui. Todėl buvo pateikti tarptautiniai principai, kurie padėtų meditacijai plėtotis⁸⁰. Atkuriamasis procesas ypač svarbus šeimos konfliktuose, kurie yra ypatingi tuo,

⁷⁶ Mediation in civil and commercial matters – guide. // Prieiga per internetą <http://www.eubusiness.com/topics/eulaw/mediation-guide.02/>. Prisijungimo laikas 2010-12-01.

⁷⁷ Fattah, E.A., Parmentier, S., Peters, T. *Victim policies and criminal justice on the road to restorative justice*. Belgium: Leuven University Press, 2001, p. 178.

⁷⁸ Council of Europe Committee of ministers Recommendation No. R(81)7 of the Committee of Ministers to member states on measures facilitating access to justice // Prieiga per internetą <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=599788&SecMode=1&DocId=671776&Usage=2>. Prisijungimo laikas 2010-12-02.
<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=599788&SecMode=1&DocId=671776&Usage=2>

⁷⁹ Council of Europe Committee of ministers Recommendation No. R(86)12 of the Committee of Ministers to member states concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts. // Prieiga per internetą <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=606796&SecMode=1&DocId=690980&Usage=2>. Prisijungimo laikas 2010-12-02.

⁸⁰ Council of Europe Committee of ministers Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation. // Prieiga per internetą

kad šalis įprastai sieja arba siejo emocionalūs santykiai, kurių konfliktas paveikia didelį ratą susijusių asmenų tiek iš šeimos, tiek iš jos aplinkos. Tam šioje situacijoje, jei tik yra galimybės, yra svarbus bendravimas tarp šalių, padedantis spręsti atsiradusį konfliktą koncentruojantis į ateities perspektyvas.

2002 m. buvo priimta Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(2002)10, dėl tarpininkavimo civiliniuose santykiuose⁸¹. Ši rekomendacija svarbi ir tuo, kad ja vadovaujantis buvo rengiamas Lietuvoje buvo rengiamas Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas⁸². O 2010 m. lapkričio 23 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos buvo priimtas įsakymas, dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo plano patvirtinimo⁸³.

Šie paminėti Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai atskleidžia teigiamą požiūrį į atkuriamojo teisingumo įgyvendinimą ir plėtros perspektyvas. Remiantis esama patirtimi, Lietuvoje buvo pradėtas atkuriamojo teisingumo diegimas ir esamos teisinės sistemos pritaikymas šiam procesui įgyvendinti.

Taigi, ruošiantis atkuriamojo teisingumo įgyvendinimui Lietuvoje 2008 m. liepos 15 d. buvo priimtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. Šis įstatymas įsigaliojo 2008 m. liepos 31 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki 2009 m. birželio 1d. buvo įpareigota parengti ir patvirtinti numatytos valstybės paramos taikinamajam tarpininkavimui teikimo tvarkos aprašą⁸⁴. Šis įstatymas buvo pirmas oficialus teisės aktas, kuris Lietuvoje įtvirtino alternatyvų ginčų sprendimą – mediaciją, kuri naudojama sprendžiant civilinius ginčus.

Taip pat svarbus dokumentas yra „Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programa“, kuri 2009 m. rugsėjo 2 d. buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu. Joje įtvirtinamos priemonės, kuriose numatoma per 2009-2013 metus pasirinkus savivaldybę, joje įgyvendinti nusikaltimo aukos ir nepilnamečio nusikaltėlio eksperimentinį taikinamojo tarpininkavimo projektą, nustatyti, kas galėtų teikti taikinamojo tarpininkavimo paslaugas, ir parengti taikinamojo tarpininkavimo proceso taisykles. Tikimasi, kad tai padės apsvaistytos atkuriamojo teisingumo modelio plėtojimo nepilnamečių justicijos sistemoje galimybę, taip pat nustatyti, kas konkrečiai teks taikinamojo tarpininkavimo paslaugas. Įvykdžius numatytus tikslus, bus rengiami specialistų mokymai, kurie dirbs su nepilnamečiais, įgyvendinant taikinamojo tarpininkavimo projektą. Gavus

<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>. Prisijungimo laikas 2010-12-02.

⁸¹ Council of Europe Committee of ministers Recommendation of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters // Prieiga per internetą <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=306401&Site=CM>. Prisijungimo laikas 2010-12-02.

⁸² Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas. // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=312610&p_query=&p_tr2=. Prisijungimo laikas 2010-12-02.

⁸³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos buvo priimtas įsakymas, dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtros ir taikaus ginčų sprendimo skatinimo plano patvirtinimo // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=387367&p_query=&p_tr2=. Prisijungimo laikas 2010-12-02.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=325294&p_query=&p_tr2=. Prisijungimo laikas 2010-12-04.

programos rezultatus bus gautas aiškesnis modelis, kuris padėtų taikinamojo tarpininkavimo procesą efektyviai taikyti baudžiamajame procese, geriau apsaugant nusikaltimo aukų teisės ir jų teisėtus interesus⁸⁵. Taigi šis projektas yra tarsi tiltas, kuris palaipsniui turėtų atvesti į atkuriamojo teisingumo proceso į aktyvų naudojimą ir iškeltų tikslų siekimą.

„Bandomasis teisminės mediacijos“ projekto įgyvendinimas buvo labai svarbus bandymas, kuriuo siekiama alternatyvaus ginčų sprendimo instituto įvedimo į Lietuvos teisinę sistemą. Šis projektas „Bandomoji teisminės mediacijos sistema“ pradėjo veikti 2005 m. pabaigoje⁸⁶. Pagal gautas išvadas, nutarta toliau diegti teisminės mediacijos sistemą Lietuvos teismuose.

Taigi, Lietuva naudodamasi užsienio šalių praktika ir jų suformuotais bendraisiais principais, jau pradėjo orientuotis į šiuos alternatyvius ginčų spengimų būdus. Priimti dokumentai, rengiami projektai, programos, bandymai, nevyriausybinių organizacijų pagalba juda link plataus alternatyvius ginčų spengimų būdų pristatymo visuomenei, kuri yra nusivylusi esama padėtimi ir ieško būdų kaip esamą padėtį keisti.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta „Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programa” // Prieiga per internetą
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=352381&p_query=NEPILNAME%C8I%D8%20JUSTICIJOS%202009%962013%20MET%D8%20PROGRAMA&p_tr2=2. Prisijungimo laikas 2010-12-04.

⁸⁶ Bandomasis teisminės mediacijos projektas // Prieiga per internetą
http://www.nplc.lt/sena/aukos/informacija/Projektai/Mediacija/mediacijos_projektas.htm. Prisijungimo laikas 2010-12-04.

3. Atkuriamojo teisingumo poreikio nusikaltimo aukoms tyrimas

3.1. Tyrimo organizavimas ir eiga

Šioje darbo dalyje yra apžvelgiama 2010 m. lapkričio – gruodžio mėnesiais atlikta apklausa. Buvo naudotas empirinio tyrimo metodas – anketavimas, kuris padėjo apžvelgti gyventojų nuomonės kaitą ir atkuriamojo teisingumo poreikį. Ši apklausa buvo labiau pilotinė. Apklauskos rezultatų analizei, atskirtų aspektų pagrindimui buvo naudojami kiti reprezentatyvūs tyrimai.

Apklausa buvo atlikta siekiant tinkamai išnagrinėti magistriniame darbe keliamą problemą „Kas trukdo atkuriamajam teisingumui plėtotis nusikaltimų aukų apsaugoje“ ir pagrįsti darbo metu iškeltą tikslą - „Išsiaiškinti priežastis, kurios trukdo aktyviam atkuriamojo teisingumo naudojimui Lietuvoje“. Remiantis mokslinės literatūros analize, specialiai šiam tyrimui buvo sudarytas klausimynas.

Tyrimo metu gauti duomenys buvo renkami respondentams atsakant į anoniminę anketą pateiktą baigiamąjo darbo prieduose (1 priedas). Buvo gauta 164 užpildytos anketos, iš jų dvi buvo sugadintos. Anketos buvo platinamos tarp anoniminių respondentų. Respondentai į klausimus galėjo atsakyti raštu, į padalintas anketas, ir elektroniniu būdu – internete.

Pagrindinės struktūrinės klausimyno dalys: lytis, amžius, ar per paskutinius 12 mėnesių respondentai ar jų artimieji, draugai nukentėjo nuo nusikalstamos veiklos, jei nukentėjo, kokie buvo tolimesni veiksmai, požiūris į gautus rezultatus, atkuriamojo teisingumo vertybės ir poreikiai išskylantys susidūrus su nusikalstama veikla.

Kiekvienas respondentas į klausimus atsakinėjo anonimiškai. Anketoje buvo pateikta 20 klausimų su atsakymų teiginiais. Respondentai kiekvienam teiginiui turėjo pasirinkti sau tinkamus atsakymus. Anketoje buvo paliktos laisvos vietos, kuriose atsakiusieji galėjo išsakyti savo nuomonę, komentuoti klausimus bei pačią anketą.

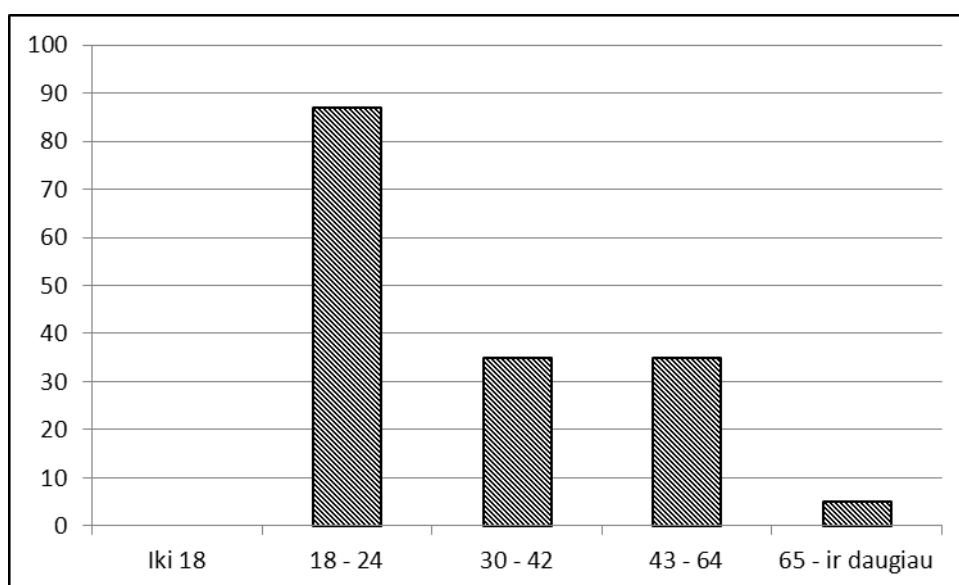
Anketą sudaro dvi tarpusavyje persipynusios temos:

- pirmojoje yra pateikiami klausimai, susiję su asmenų patirtimi susidūrus su neteisėta veikla – asmeniui tapus nusikaltimo auka ir respondentų nuomonė apie jų tolimesnius veiksmus įvykus neteisėtai veiklai, gautą pasitenkinimo lygį po kreipimosi į pagalbą teikiančias institucijas, ir jų sprendimo priėmimo;
- antrojoje - aptariami poreikiai atsirandantys tapus nusikaltimo auka. Atsižvelgiant į sąvokos „Atkuriamasis teisingumas“ menką paplitimą, anketoje klausiant apie atkuriamąjį teisingumą, buvo užduodami klausimai apie bendruosius principus, poreikius, jų išsidėstymo ypatumus, kurie tarpusavyje sudaro atkuriamąjį procesą, taip suteikiant galimybę respondentams geriau išsakyti savo nuomonę ir išreikšti poreikius.

3.2. Tyrimo duomenų analizė

Lytis. Tyrimo metu buvo gauti 162 atsakymai. Tyrime dalyvavo 113 moterų ir 49 vyrai. Tyrimas buvo atliekamas savanoriškai, todėl gaunamas respondentų atsakymų skaičius nebuvo įtakojamas ir toks asmenų lyties pasiskirstymas atsakant į anketą susidarė vykdant apklausą.

Amžius. Respondentų dalyvavusių apklausoje amžius yra nuo 18 metų ir vyresni asmenys. Nors asmenys, priskiriami pirmajam amžiaus tarpsniui, jaunesni kaip 18 metų, galėjo dalyvauti apklausoje, tačiau nebuvo gautas nei vienas iš šios amžiaus grupės asmenų atsakymas. Amžiaus grupės buvo suskirstytos remiantis amžiaus tarpsniais. Antrasis amžiaus tarpsnis buvo pasirinktas remiantis LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymu, kuriame jaunas žmogus įvardijamas iki 29 metų amžiaus⁸⁷. Amžiaus tarpsniai tarp 30 ir 42 metų bei 43 ir 64 metų priskiriami suaugusio asmens amžiui. Paskutinis tarpsnis – vyresni, kaip 65 metai asmenys, kurie jau turi teisę gauti Valstybinių socialinio draudimo pensiją⁸⁸. Tyrime dalyvavo 87 respondentai 18-29 metų amžiaus, po 35 respondentus teko amžiaus grupėms tarp 30 - 42 ir 43 – 64 metų. 5 respondentai buvo vyresni kaip 65 metai (4 paveikslas).

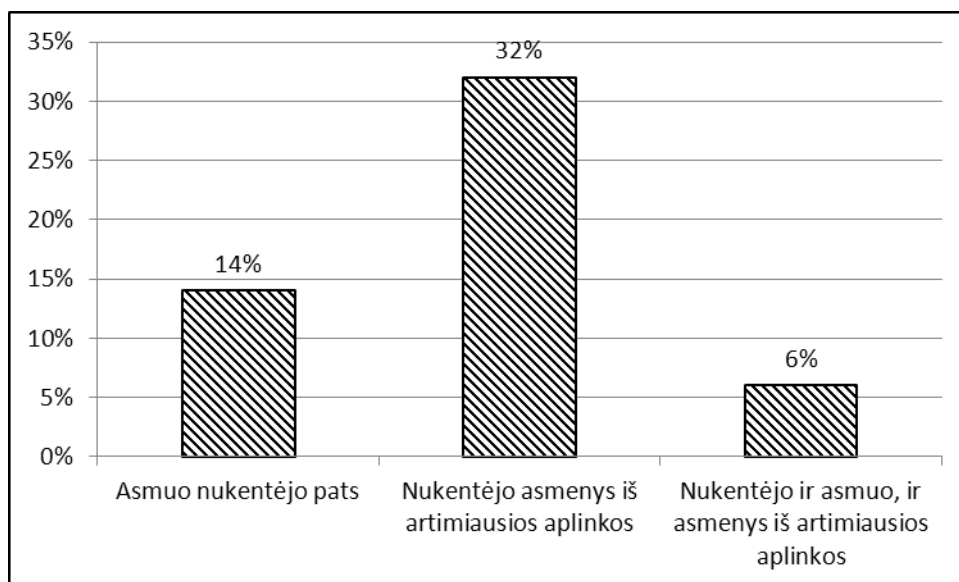
4 pav. Respondentų amžiaus grupių pasiskirstymas (respondentų skaičius N=162)

Tyrimo metu respondentų buvo klausama, ar per paskutinius 12 mėnesių jie ar jų artimieji, draugai nukentėjo nuo nusikalstamos veiklos. Gauti rezultatai parodė, kas 46% atsakiusiųjų per paskutinius metus nenukentėjo nuo neteisėtų veikų. Tačiau 54% respondentų pažymėjo, kad jie arba

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267613. Prisijungimo laikas 2010-12-12.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378767. Prisijungimo laikas 2010-12-12.

asmenys iš jų artimosios aplinkos nukentėjo nuo šių veikų. 14% atsakusių žmonių pažymėjo nukentėję nuo nusikalstamos veiklos asmeniškai, 32% nurodė, kad nukentėjo asmenys iš artimosios aplinkos, o 6% pažymėjo, kad per paskutinius 12 mėnesių nukentėjo ir jie, ir asmenys iš artimosios aplinkos (5 paveikslas).

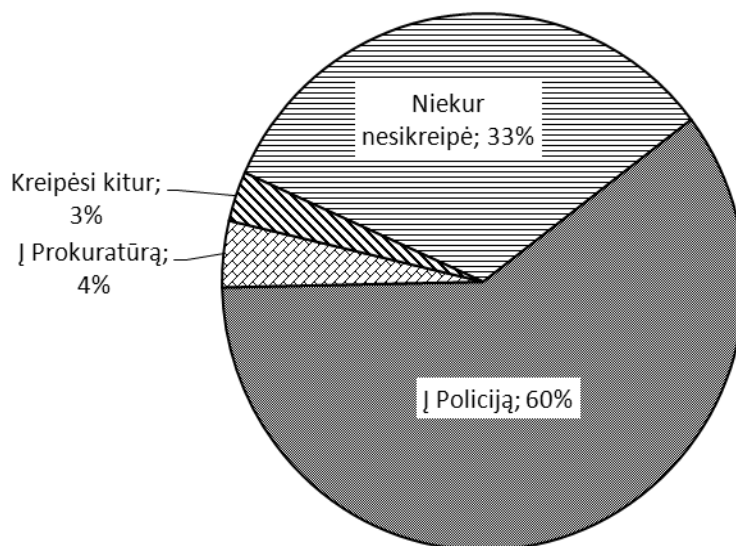
5 pav. Nukentėję asmenys per pastaruosius 12 mėn. (% nuo nukentėjusiųjų, N=87)

Kiekvienais metais, nuo 2004 m. Policijos departamentas prie LR VRM užsako gyventojų apklausą, norėdamas stebėti gyventojų nuomonės kaitą. Mūsų tyrimui aktualiausia informacija gauta 2010 m. balandžio mėnesio tyrimai. Policijos departamentas atlikdamas tyrimą uždavė klausimą „Ar per paskutinius 12 mėnesių jūs esate nukentėjęs nuo kokio nors nusikaltimo ar kito teisės pažeidimo?“ (2 priedas)⁸⁹. Gauti atsakymai parodė, kad 9% respondentų yra per paskutinius 12 mėnesių nukentėjo nuo kokio nors nusikaltimo. Palyginus su magistrinio darbo anketos atsakymais matome, kad gautų atsakymų skaičius yra panašus.

Kitas svarbus aspektas, yra asmenų veiksmai, patyrus teisės pažeidimą. Atliktoje apklausoje respondentų buvo teirautasi, kur jie kreipėsi po patirtos žalos? Iš minėtų 87 respondentų, kurie nukentėjo nuo neteisėtos veiklos, lygiai 1/3 iš jų niekur nesikreipė patyrę žalą ir tapę nusikaltimo aukomis, 4 asmenys kreipėsi į prokuratūrą, 1 asmuo į nevyriausybinės organizacijos (6 paveikslas). Anketoje be pateiktų atsakymų buvo sudarytos galimybės išsakyti savo nuomonę apie kreipimąsi į kitas institucijas. Nei vienas asmuo, po įvykio nenurodė kreipėsis į žiniasklaidą. Asmenys į šį klausimą pateikė 4 komentarus, buvo nurodyta, kad po įvykusio įvykio buvo kreiptasi į apsaugos darbuotojus,

⁸⁹ Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją // Prieiga per internetą <http://www.policija.lt/get.php?f.6290>. Prisijungimo laikas 2010-12-14.

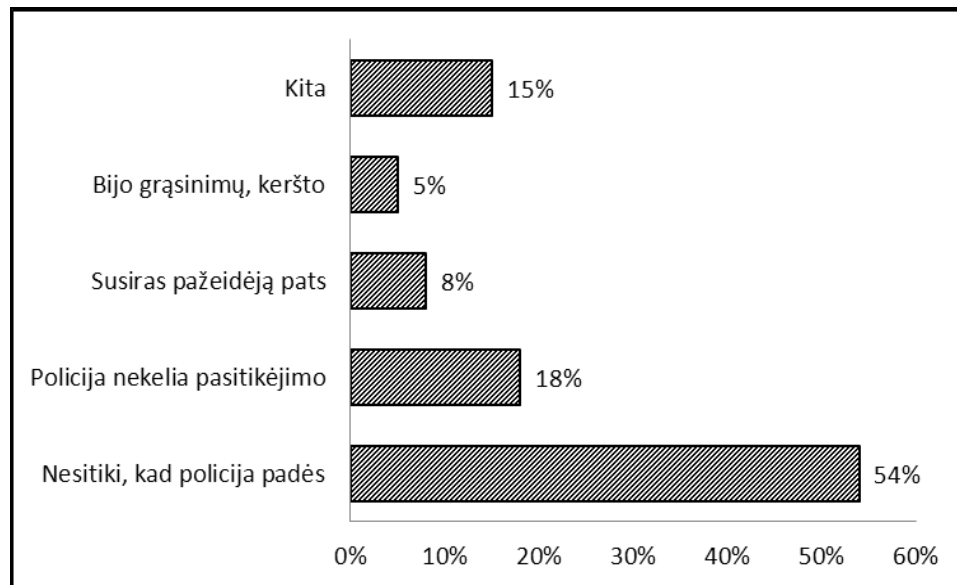
norint pačiam išsiaiškinti padėti, o vėliau jau kreiptasi į policiją, kitu atveju buvo kreiptasi į draudimo kompaniją ir į policiją, kiti du komentarai patikslino kreipimosi aplinkybes.

6 pav. Asmenų nukentėjusių nuo neteisėtos veiklos elgesys (% nuo nukentėjusiųjų)

Remiantis 2010 m. balandžio mėnesį atlikta Policijos departamento apklausa, kurioje buvo teiraujama „ar asmenys po patirto įvykio kreipėsi į policiją“, buvo gauti rezultatai, kad 55% nukentėjusiųjų asmenų kreipėsi į policiją visais atvejais, 11% dėl dalies atvejų, o 34% atvejų asmenys visiškai nesikreipė į policiją (3 priedas). Surinkti duomenys rodo, kad įvykus teisės pažeidimui asmenys kreipiasi į policijos įstaigas, tačiau bent trečdalis informacijos apie veikas policijos nepasiekia, nes asmenys atsisako kreiptis į policiją, tuo užkirsdami kelią policijos pareigūnams atlikti savo funkciją ir suteikti reikiamą pagalbą.

Asmenų, kurie nesikreipė pagalbos po patirto įvykio į policiją, buvo paprašyta atsakyti į klausimus ar parašyti savo nuomonę, apie nesikreipimo priežastis. Daugiau nei pusė nesikreipusiųjų respondentų (54%) nurodė, kad nesikreipė į policiją, nes nesitiki, kad ji galės padėti, 18% nurodė neturinti pasitikėjimo policija, 8% nurodė patys ieškantys pažeidėjo, o 5% nurodė bijantys grasinimų, keršto (7 paveikslas). Asmenys nurodę atsakymą „Kita“ pateikė nuomonę, kad į instituciją dažniausia nebuvo kreipiamasi, dėl per mažos materialinės žalos nukentėjusiajam, taip pat buvo nesikreipta, dėl nusikaltimą padariusio asmens prašymo, netikima policijos pareigūnų nešališkumu, taip pat buvo kreiptasi privataus kaltinimo tvarka.

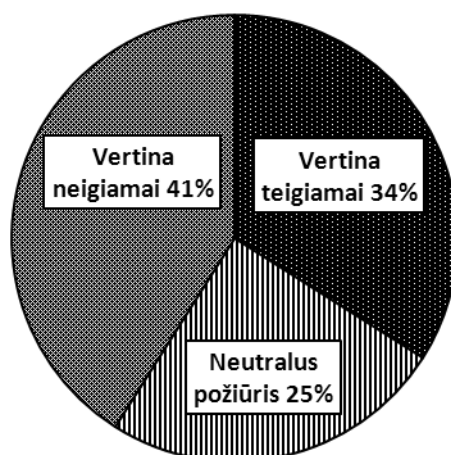

7 pav. Nesikreipimo į policiją priežastys (% nuo nukentėjusių, kurie nesikreipė į policiją, N=29)

Departamento atliktame tyrime buvo nustatyta, kad nukentėję asmenys nesikreipė į instituciją, nes net 60% iš jų nesitiki, kad policija gali padėti surasti nusikaltėlius, 23% patyrė nuostolį, kurį laiko nedideliu, taip pat įvardijamas paties nukentėjusio asmens apsvaigimas nuo alkoholio nusikaltimo metu, bendras nepasitikėjimas policija, atsisakymas padėti, keršto baimė, nenoras būti “skundiku“ (4 priedas).

Taigi pagrindinės priežastys trukdančios naudotis policijos teikiama nusikaltimų aukų apsauga ir pagalba joms yra nepasitikėjimas policijos institucijomis ir jos pareigūnais, šališkumo jautimas, nusivylimas. Kita priežastis būtų žalos menkavertiškumas, kuris tarp priežasčių yra svarbus tuo, kad nukentėję asmenys žinodami ilgai trunkantį nusikaltimo registravimą ir tyrimą bei vidutines sėkmės galimybes atgauti padarytą žalą, taupydamos savo laiką renkasi visiškai atsisakyti šios savo teisės.

Asmenims pateiktame klausimyne buvo prašoma įvertinti ar policijos institucijos gerai atlieka joms įstatymų priskirtas asmenų apsaugos funkcija, prašoma įvertinti policijos darbą, kai asmuo kreipėsi į policiją. Gauti rezultatai atskleidė, kad labai vieningos nuomonės apie policijos darbą nėra. Visiškai patenkinti policijos darbu buvo tik 4% procentai respondentų, iš dalies patenkinti buvo 30%, nei patenkinti, nei nepatenkinti buvo 25% atsakiusių. Darbu iš dalies nepatenkinti buvo 20% asmenų, visiškai nepatenkinti – 21%. Taigi susumavus rezultatus matome, kad policijos darbas teikiant pagalbą nukentėjusiems asmenims yra vertinamas labiau neigiamai, nei teigiamai (8 paveikslas).

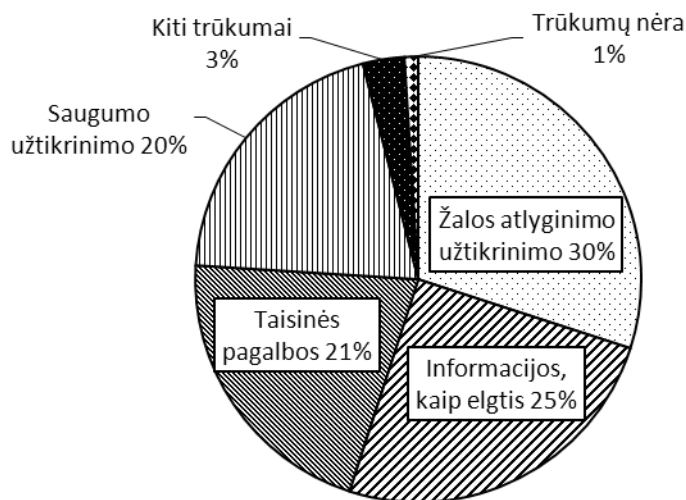

8 pav. Policijos darbo vertinimas pagal gautą pagalbą (%)

Kaip magistriniame darbe buvo minėta, vienas iš pagrindinių policijos uždavinių yra nusikaltimo aukų apsauga, tačiau pati institucija asmenims nekelia didelio pasitikėjimo, abejojama jos pagalbos teikimo galimybe ir nešališkumu, tačiau jos poreikis yra aiškus, nes net 54% asmenų nurodo per paskutinius 12 mėnesių susidūrę su nusikalstamomis veikomis, nes policija ir toliau išlieka viena iš pagrindinių jungčių saugančių asmenis ir teikiančių skubią pagalbą.

Anketoje asmenų buvo klausama: „Ko Lietuvoje trūksta žmogui tapus nusikaltimo auka“. Buvo pateikti galimi atsakymai ir vieta savo nuomonei išsakyti. Respondentai galėjo atsakydami žymėti kelis variantus, kurie jiems atrodė tinkami. Gauti atsakymai leidžia teigti, kad yra keturios pagrindinės trūkumų grupės, kurios asmenims nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų yra beveik vienodai svarbios ir jų trūkumas yra reikšmingas trukdis Lietuvoje, kuris skatina keisti esamą teisės sistemą ir pritaikius įvesti alternatyvias pagalbos priemones, nes šiuo klausimu situaciją gerai Lietuvoje įvertino tik 1% apklaustųjų. Pagrindinės problemos yra jaučiamos žalos atlyginimo užtikrinime (30%), informacijos, kaip elgtis tapus nusikaltimo auka trūkumas (25%), teisinės pagalbos trūkumas (21%), saugumo užtikrinimo trūkumas (20%) (9 paveikslas). Respondentai aktyviai komentavo šį klausimą, pirmoje vietoje komentarų gausos sulaukė policijos bendravimo kompetencija, buvo pabrėžiama, kad skiriamas mažas dėmesys nukentėjusiajam, kuriam toks atsainus požiūris buvo sunkus emociškai, buvo silpnai jaučiamas ar iš viso nejaučiamas nusikaltimo aukos palaikymas, domėjimasis esama padėtimi, psichologinis palaikymas, žmogiškumo, mandagumo trūkumas, tai įtakojo nusikaltimo aukų jautimąsi nereikalingomis „*Jaučiausi taip, kad aš esu ten niekam neįdomi su savo pareiškimais*“. Taip pat yra pasigendama aktyvios veiklos, nuoseklaus tyrimo. Kaip buvo aptarta darbe, aukos, negaudamos informacijos apie vykstančius procesus visa tyrimo veiklą ir sprendimų priėmimą ima vertinti neigiamai. Galvoja, kad nevyksta jokie procesai, kad jos, kaip aukos” yra

pamiršamos. Esantys komentarai, kad didžiausias trūkumas jaučiamas tokių „Istatymų, kurie gintų nukentėjusįjį, o ne nusikaltėlius“. Toks pojūtis yra pasekmė to, kad pareigūnams taikant įstatymus,

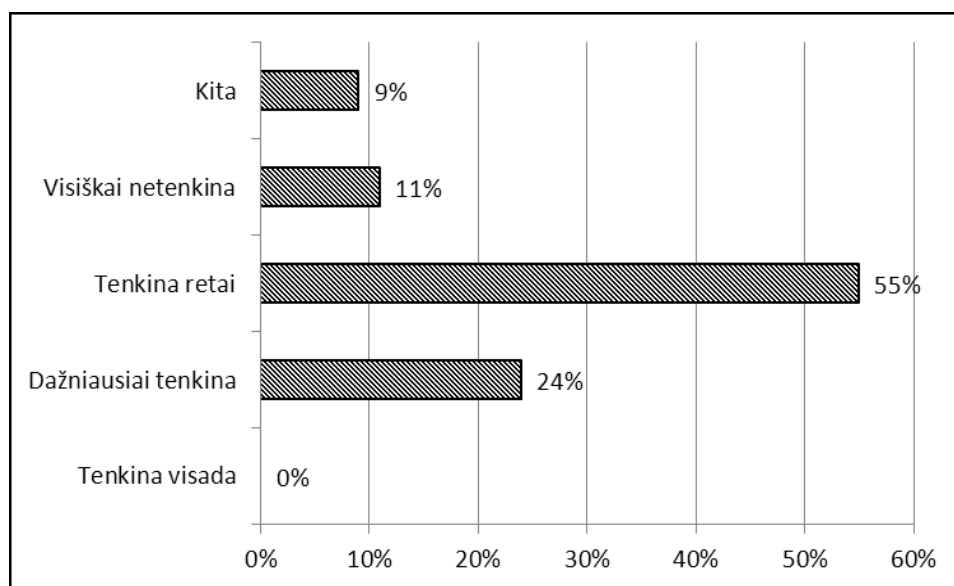

9 pav. Kokios pagalbos trūksta asmeniui, tapus nusikaltimo auka? (%)

nėra kontakto tarp pareigūnų ir asmenų, kurie tuos įstatymus turi vykdyti. Kontakto nebuvimas, proceso slaptinimas, nukentėjusiajam neleidimas proceso stebėti ir žinoti, kas vyksta. Tokiame procese nukentėjusieji išvelgiama „nepaperkamumo“ stoka, nepasitikėjimą institucijomis. Asmenys po kontakto su institucijomis jaučiasi nesaugiai „Trūksta tikėjimo, kad kažkas bus padaryta situacijai pataisyti. Nieko gero nepadarė policija“, įvykus kitai neteisėtai veiklai, asmenys neina spęsti atsiradusio konflikto, o nuleidžia rankas ir nesikreipia į jokiais institucijas. Jaučiamas paramos trūkumas iš pačios visuomenės, kurioje nukentėjusysis nesulaukia „tinkamo“ palaikymo, nusikaltimo auka dar kartą tampa auka, bet jau prieš visuomenę. Taip pat buvo pateiktas komentaras „Be to, įstatymai negina moterų nuo smurtaujančių vyrų, kaip kad užsienyje. Daug spragų įstatymuose čia tik vienas pvz. Neesi garantuotas, kad būsi apsaugotas ar bus rastas, ar nuteistas nusikaltėlis - čia yra baisiausia. Be to jeigu ir nuteisia, tai trumpam laikui.“ Šis komentaras aptaria smurto aukas, kurios Lietuvoje po įvykusio smurtinio nusikaltimo dažniausia yra ginamos nevyriausybinių organizacijų, tačiau dabartinėje situacijoje buitinio smurto auka turi pati palikti namus, nes valstybinių institucijų galimybės namuose apsaugoti auką yra ribotos, nes tai skubaus sprendimo reikalaujantys veiksmai, o jų skubus sprendimas nėra Lietuvoje stipriai plėtojamas. Taip pat komentare minimas saugumo jausmo ir jo užtikrinimo, institucijų darbo skaidrumo ir prieinamumo trūkumas.

Anketoje buvo klausiama ar institucijų priimami sprendimai tenkina nukentėjusiuosius asmenis? Šiuo klausimu, norima sužinoti, kaip asmenys reaguoja į sprendimus, kai juos po nusikalstamos veiklos priima ne nusikaltimo auka, o kvalifikuotos institucijos? Iš visų apklausos anketų, nebuvo gautas nei vienas atsakymas, kuris institucijų priimamus sprendimus įvardintų, kaip

visada tenkinančius nukentėjusio asmens poreikius (10 paveikslas). Ketvirtadalis apklaustųjų teigia, kad dažniausia sprendimas juos tenkina, o daugiau kaip pusė respondentų - 55% - pasisako, kad priimtas sprendimas juos tenkina retai, 11% teigia, kad sprendimas jų niekada netenkina.

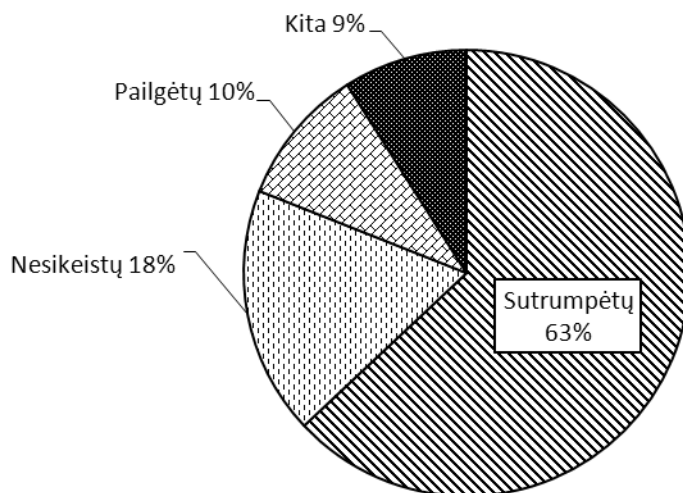

10 pav. Ar nukentėjusį tenkina, dėl nusikaltimo priimtas sprendimas (%)

Iš respondentų komentarų galima matyti, kad asmenys buvo patyrę neteisėtą veiklą ir jų patirtis yra neigiamo pobūdžio. Asmenys teigia, kad priimtas sprendimas jų netenkina, yra laikomas naudingu nusikaltusiajam „*Policija paprastai pasirodo pavėluotai, kai jau nieko negalima padaryti, o jei ir pasirodo laiku, tai Lietuvos įstatyminė bazė tokia, kad už užpuolimą <...> gali gauti kelių šimtų litų baudą po ilgo tarpymo po teismus. Niekam nerūpi, kaip tokie dalykai žmones paveikia morališkai*” ir yra nevertas sugaišto laiko iš nukentėjusiojo pusės, taip pat neigiamai veikia asmens psichologinę būklę. Taip pat atsiliepiama apie institucijų nesugebėjimą iki galo ir tinkamai priimti sprendimus. Manoma, kad sprendimai yra vilkinami, neigiamai vertinamas priimamas sprendimas situacijoje, kurioje nusikaltimo auka mano, kad laiku ir vietoje užfiksuotas įvykis būtų tinkamai išspręstas jau tada, ir tik pareigūnų neveiknumas ir sugebėjimų stoka sukliudė įvykdyti teisingumą, kuris „*anot aukos, buvo aiškus ir lengvai pasiekiamas.*“

Respondentų buvo prašoma įvertinti sprendimo įvykdymo laiką, jei sprendimą, dėl nusikaltimo, priimtų nukentėjusysis, kartu su pažeidėju. Tai yra esminis atkuriamojo teisingumo principas, kai seansų metu, bendraujant nusikaltimo aukai ir pažeidėjui yra aiškinamasi nusikaltimo įvykimo priežastys, išsakomi lūkesčiai, motyvai. Atsakydami į šį klausimą 63% asmenų nusprendė, kad sprendimo įvykdymo laikas turėtų sutrumpėti, 18% mano, kad įvykdymo laikas nesikeistų, 10% - laikas pailgėtų (11 paveikslas). Atsakymai į šį klausimą buvo įdomūs tuo, kad išryškėjo skirtumai tarp

respondentų požiūrių. Keliose anketose šis klausimas buvo priskirtas prie „nelogiško“, „visiškai netikslingo instituto“. Taip pat buvo išsakomos mintys, kad toks susitikimas turėtų vykti, svarstomos

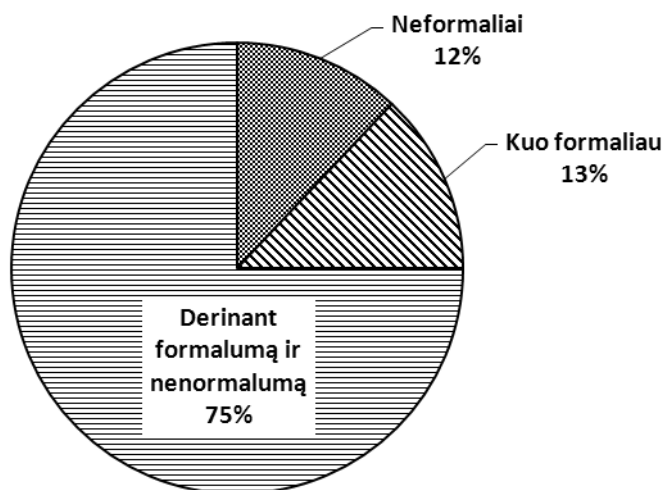
11 pav. Jei sprendimą priimtų nukentėjusysis kartu su pažeidėju, kaip keistųsi sprendimo įvykdymo laikas? (%)

šalių situacijos ir emocijų lygis susitikimo metu, taip pat buvo klausama, kaip toks susitikimas galėtų vykti. Asmenų kasdien tiesiogiai susiduriančių su tradicine teisine sistema požiūris šioje situacijos yra pagrįstas, nes toks nusikaltėlio ir nusikaltimo aukos susitikimas, kurio metu būtų sprendžiama, dėl veiklos pasekmių, žalos atlyginimo, sprendimo priėmimo betarpiškai, jiems atrodo netinkamas ir beprasmis, nes šiuo atveju būtų nereikalinga sprendžiamoji teismų jurisdikcija.

Apklausiamų asmenų buvo prašoma pasakyti savo nuomonę, kaip pažeidimas turėtų būti sprendžiamas. Buvo galima rinktis iš trijų atsakymo variantų, sprendimas turėtų būti sprendžiamas:

- Neformaliai (mažiau teisėtvarkos kišimosi, svarbiausia nukentėjusiojo poreikiai);
- Kuo formaliau (svarbiausia įstatymų vykdymas, tik tada nukentėjusiojo poreikiai);
- Derinant formalumą ir neformalumą.

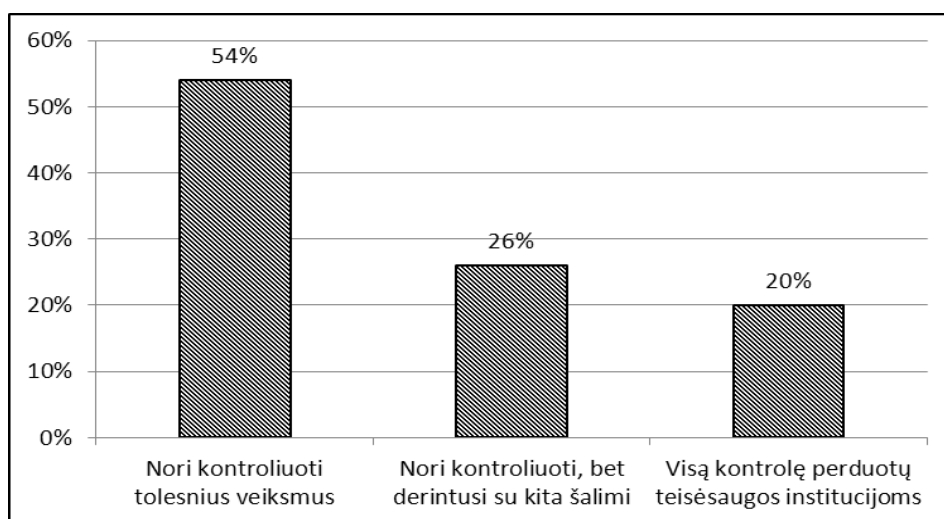
Remiantis respondentų nuomone, už neformalų pažeidimo sprendimą pasisakė 12% apklaustųjų, už sprendimą „kuo formaliau“ 13%, o už sprendimą derinant formalumą ir neformalumą pasisakė 75% visų atsakiusiųjų (12 paveikslas). Taigi asmenys labiau linkę derinti sprendimo

12 pav. Kaip turėtų būti sprendžiamas pažeidimas? (%)

galimybes, jas pritaikant prie kiekvienos situacijos, o ne krypti į kraštutinumus.

Nukentėję asmenys dažnai institucijų darbą vertina nepalankiai, kai yra tiriamas jų atvejis, nes negauna informacijos apie tyrimo eigą ir jo pasiekimus. Respondentų buvo klausiama, ar po nusikaltimo jie norėtų kontroliuoti tolimesnius sprendimus? Daugiau nei pusė apklausos dalyvių – 54% atsakiusių nori patys kontroliuoti tolimesnius veiksmus, 26% asmenų nori įtakoti tolimesnius veiksmus, tačiau bendrautų ir juos derintu kartu su pažeidėju, 20% atsakiusių visiškai pasitiki teisėsaugos institucijomis ir nori visą sprendimo galią perduoti institucijoms ir jų pareigūnams (13 paveikslas).

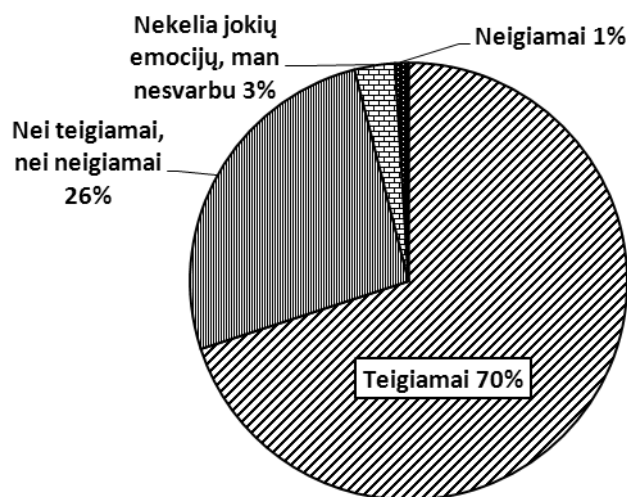

13 pav. Ar po nusikaltimo norėtumėte kontroliuoti tolimesnius sprendimus? (%)

Lyginant gautus rezultatus ir matomas tendencijas, galime matyti išryškėjantį poreikį proceso eigą ir sprendimų priėmimą kontroliuoti pačiam asmeniui. Toks požiūris, kai įvykus neteisėtai veikai sprendimo teisė yra pripažįstama tik teisėtvarkos institucijai, apibūdina grėsmę, kuri buvo

aptarta darbe, kai iš asmens jo situacija yra „paimama“ ir atiduodama spręsti teisės profesionalams, kurie turi „geriau“ žinoti, nei pati nusikaltimo auka ir pažeidėjas, ko jiems reikia. Esami poreikiai tarp apklaustųjų pildžiusių asmenų yra palankūs atkuriamajam teisingumui vystytis, nes net 80% dalyvavusių respondentų nori situaciją kontroliuoti patys. Jei asmuo nori kontroliuoti situaciją pats, jis turi dėti pastangas, domėtis eiga, todėl būdamas suinteresuota greitesniu patirtos žalos atlyginimu, nusikaltimo auka turi motyvą susitikti su pažeidėju, aptarti esamą padėtį, aptarti žalos atlyginimo galimybes.

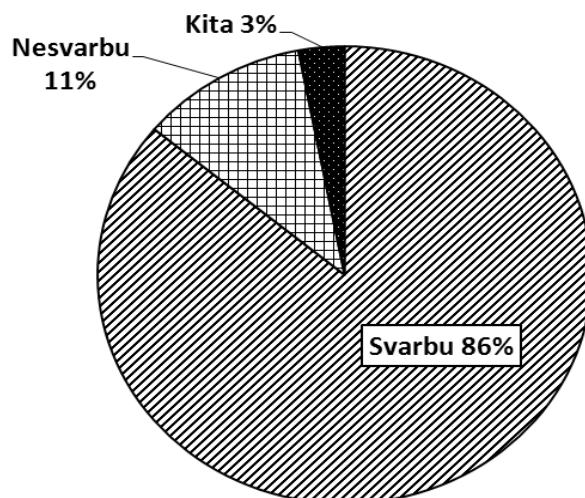
Įvykus neteisėtai veiklai, auka ir jos aplinka, dažniausia patiria daug neigiamų emocijų. Nukentėjusysis tikisi, kad kai bus įvykdytas teisingumas jis atgaus žalą ir emocijų pusiausvyrą, tačiau praktika aptarta darbe rodo, kad tik retais atvejais šis poreikis būna patenkintas. Nusikaltę asmenys gauna bausmes, kurios, aukos požiūriu ir įsitikinimu, yra neadekvačios padarytai žalai, tai rodo ir anketavimo metu gauti klausimų komentarai, kurie net ir sulaukus sprendimo yra neigiami, nes mano, kas pažeidėjas „gavo per mažą bausmę“ ir auka nesulaukė pakankamo žalos atlyginimo. Asmenų apklausoje buvo klausama, kad jie jaustųsi, jei galėtų patys valdyti situaciją? 70 apklaustųjų teigė, kad jie jaustųsi teigiamai, jei galėtų valdyti situaciją po nusikaltimo, 26% mano, kad jų savijautos tai nepakeistų, 1% respondentų mano, kad galimybė kontroliuoti situaciją juos veiktų neigiamai, 3% nurodė, kas jiems yra visiškai nesvarbu, kas valdo situaciją po pažeidimo (14 paveikslas).

14 pav. Kaip jaučiatės, jei galite valdyti situacija po nusikaltimo? (%)

Įvykus pažeidimui nusikaltimo auka patiria neigiamas emocijas, taip pat jei kyla klausimas: „kodėl būtent aš tapau nusikaltimo auka“. Kaip buvo aptarta darbe atkuriamasis teisingumas yra procesas, kurio metu galima išsiaiškinti, kodėl būtent šis asmuo tapo pažeidėjo taikiniu, kas lėmė jo pasirinkimą, ar galima buvo to išvengti, kaip kitą kartą apsisaugoti, kad asmuo vėl nenukentėtų nuo nusikaltimo? Respondentų buvo klausama, ar jiems yra svarbu sužinoti, kodėl būtent jie tapo pažeidėjo taikiniu? Atsakymai atliktoje apklausoje parodė, kad 86% asmenų yra svarbu

sužinoti, kodėl būtent jie tapo nusikaltimo aukomis, 11% mano, kad tai yra nesvarbu, kodėl pažeidėjas pasirinko būtent į juos, 3% nurodė kitą priežastį (15 paveikslas).

15 pav. Ar svarbu sužinoti, kodėl būtent tas asmuo tapo nusikaltimo auka? (%)

Asmenys prie šio klausimo pažymėjo, kad patys žino, kodėl tapo auka. Taip pat buvo išskirtas klausimas, kad poreikis sužinoti, kodėl asmuo tapo nusikaltimo auka, yra susijęs ir su nusikaltimo tipu. Šiame klausime galime matyti paradoksą apylinkės teisme pateiktų anketų atžvilgiu. Šiame klausime respondentai teigia, kad nori sužinoti, kodėl jie tapo pažeidėjų taikiniu, tačiau prieš tai buvusiam klausime 50% atsakiusiųjų renkasi sprendimo kelią, kuriame jie visą kontrolę atiduoda į teisėtvarkos rankas, kas užkerta kelią privataus seanso metu gauti informaciją dėl pažeidėjo pasirinkimo aukos atžvilgiu. Taigi galime daryti prielaidą, kad asmenys turi poreikį sužinoti daugiau informacijos iš pažeidėjo. Šiuo atveju atkuriamasis teisingumas galėtų jiems tą progą suteikti, tačiau tuo pačiu jie laikosi savo darbo sistemos principų, kuria vadovaujantis geriausią sprendimą gali priimti tik institucija ir pareigūnai, o ne pats asmuo.

Buvo prašoma atsakyti į klausimą - ar svarbu, kad po nusikaltimo pažeidėjas aukos išklaustų. Respondentams reikėjo sureitinguoti duotus teiginius, juos priskiriant:

- Visiškai nesvarbių;
- Nesvarbių;
- Nei svarbių, nei nesvarbių;
- Svarbių;
- Ir labai svarbių teiginių kategorijai.

Atsakymuose į klausimą „ar svarbu, kad po nusikaltimo pažeidėjas išklaustų nusikaltimo auką“ išryškėjo tendencija, kad asmenims yra svarbu, kad nusikaltęs asmuo išgirstų, ko

nukentėjusysis nori iš nusikaltėlio 77% ir kokią žalą patyrė, dėl įvykusios neteisėtos veiklos 66%. Taip pat svarbu būtų poreikis nusikaltimo aukai išsakyti savo emocijas, kurios kilo po nusikaltimo įvykdymo 57% ir kaip pasikeitė nukentėjusiojo gyvenimas po įvykio 57% (1 lentelė).

Ar svarbu, kad pažeidėjas išgirstų:	Visiškai nesvarbu	Nesvarbu	Nei svarbu, nei nesvarbu	Svarbu	Labai svarbu
Kokią žalą patyrė nukentėjęs asmuo?	9%	6%	16%	26%	40%
Kokias emocijas sukėlė įvykęs pažeidimas?	8%	12%	21%	25%	32%
Kaip nusikaltimas įtakojo nusikaltimo aukos gyvenimą?	9%	11%	20%	27%	30%
Ko nukentėjusysis nori iš pažeidėjo?	6%	4%	11%	22%	55%

1 lent. Ar nusikaltimo aukai yra svarbu, kad pažeidėjas ją išklaustytų (%)

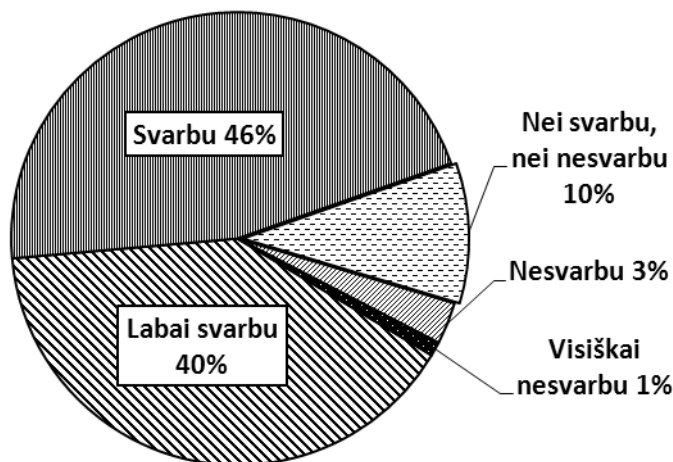
Taip pat buvo prašoma atsakyti į klausimus, kaip nukentėjusiajam yra svarbu, ko pažeidėjas nori, ar jaučia kaltę, dėl įvykdyto įvykio, nori atsiprašyti. Gauti duomenys rodo, kad nukentėjusiajam labiausiai svarbus ir svarbus yra pažeidėjo noras atlyginti žalą – 91%, svarbu ar pažeidėjas nori atsiprašyti - 65%, gailisi, dėl įvykdyto pažeidimo – 61%, labiausiai nesvarbiu pažeidėjo noru pripažįstamas noras susitaikyti iš pažeidėjo pusės, kas ketvirtas apklausoje dalyvavęs asmuo jį laiko nesvarbiu arba visiškai nesvarbiu iš šių keturių pažeidėjo poreikių kontakte su auka (2 lentelė).

Ar svarbu, kad pažeidėjas:	Visiškai nesvarbu	Nesvarbu	Nei svarbu, nei nesvarbu	Svarbu	Labai svarbu
Gailisi, dėl įvykdyto nusikaltimo?	10%	7%	20%	32%	29%
Nori atsiprašyti aukos?	11%	7%	14%	39%	26%
Nori susitaikyti su auka?	13%	11%	27%	27%	20%
Nori atlyginti žalą, kuri atsirado įvykdžius neteisėtą veiklą?	2%	2%	3%	22%	69%

2 lent. Ar nukentėjusiajam yra svarbu, kad pažeidėjas (%)

Asmenų buvo klausiama, ar jiems yra svarbus tas veiksnys, kad susitaikius su pažeidėju galima greičiau gauti padarytos žalos atlyginimą. Apklausų rezultatai rodo, kad 86% respondentų susitaikymą, kaip priemonę greičiau atgauti patirtą žalą, vertina labai teigiamai ir laiko jį svarbiu ir

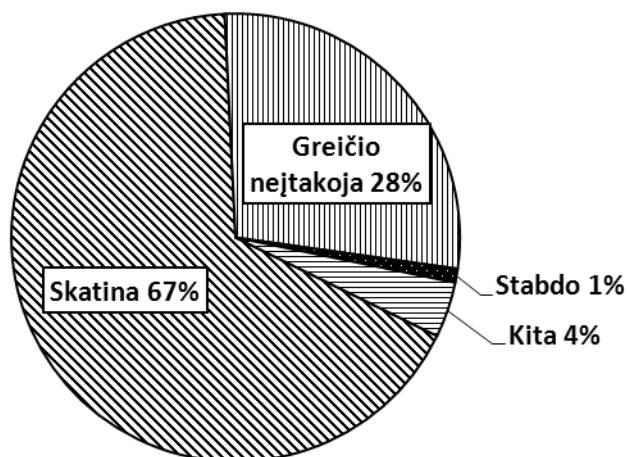
labai svarbiu svertu gaunant kompensaciją už patirtus nuostolius. Tik 10% atsakiusių šia priemone laiko nei svarbia, nei nesvarbia, 4% apklausos dalyvių mano, kad pažeidėjo ir aukos susitaikymas

16 pav. Ar svarbu, kad susitaikius su kaltininku galima greičiau gauti žalos atlyginimą (%)

visiškai neįtakojama greitesnio žalos atgavimo (16 paveikslas). Nusikaltimo aukos ir pažeidėjo susitaikymas atkuriamojo proceso metu, jeigu jis būna sėkmingas atneša naudą abiem šalims: nukentėjusysis sužino, kodėl būtent jis tapo nusikaltimo auka, bendros diskusijos metu yra nutariama, kaip pažeidėjas gali suteikti realų žalos atlyginimą, išsiaiškinami rūpimi klausimai, išsakoma emocinė būsena, tuo tarpu pažeidėjas susitaiko su savo auka, pripažįsta savo kaltę, gali analizuoti savo veiksmų priežastis, susitarus su auka, jam gali būti panaikinti esami kaltinimai, dėl nusikaltimo padarymo atsiradusios žalos, jei tik nusikaltusysis sutinka geranoriškai atlyginti patirtą žalą ir vykdo savo susitarimus su nukentėjusiuoju.

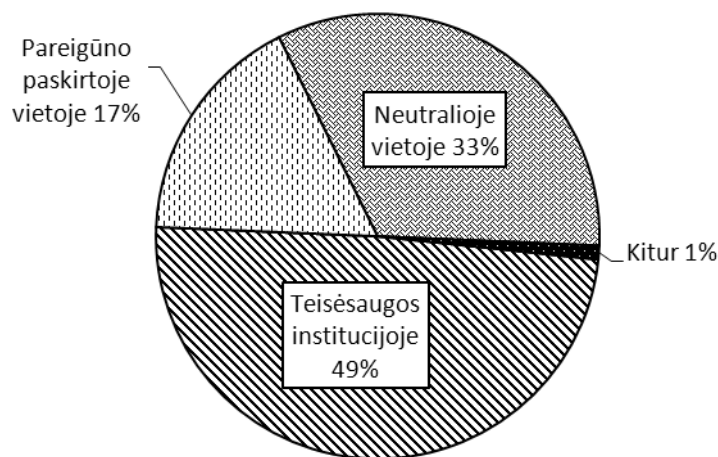
Vienas iš atkuriamojo proceso privalumų, kad sprendimas, kuris yra priimamas abipusių sutarimu, yra labiau vykdomas, nei priimtas prievartos priemonėmis, pritaikant situaciją prie esančių teisės aktų ir jų nustatytų normų. Respondentų buvo klausama, ar jų nuomone, kartu priimtas sprendimas skatina greitesnį žalos atlyginimą. 67% apklaustųjų teigė, kad jų nuomone kartu priimtas sprendimas skatina greitesnį žalos atlyginimą. 28% teigia, kad greičio neįtakojama, 1% visų apklaustųjų mano, kad žalos atlyginimo procesą, kartu priimtas sprendimas stabdo (17 paveikslas). 4% apklaustųjų nurodė atsakymą „kitą“, kuriame buvo suteikta galimybė atsakyme į šį klausimą

17 pav. Ar kartu priimtas sprendimas skatina greitesnį žalos atlyginimą (%)

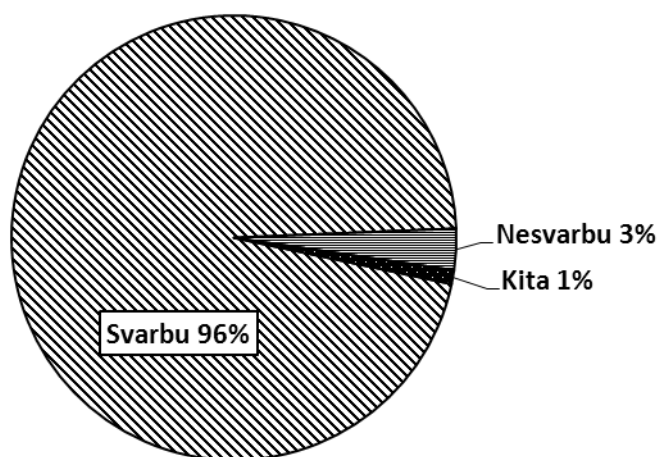
išsakyti savo nuomonę. Respondentai pabrėžė, kad sprendimo priėmimo procese yra svarbios abi šalys, priklauso nuo tų šalių, ką jos susitarė. Taip pat buvo pabrėžta, kad galimi labai sudėtingi procesai, kai respondento nuomone „Yra žalu, kurių atlyginti neįmanoma. Dažnai viskas būna kur kas sudėtingiau <...>“. Apklauso dalyvis pateikė savo nuomonę: „Nemanau, kad nusikaltęs asmuo turi teisę kartu priimti sprendimą“. Pateiktos nuomonės atspindi situacijas, kuriose atkuriamasis procesas negali būti taikomas, dėl savanoriškumo nebuvimo, situacijos sudėtingumo, šalių nenoro spręsti susidariusią situaciją. Todėl nereikėtų į atkuriamojo teisingumo procesą žiūrėti, kaip į „raktą galintį atrakinti visas spynas“, o labiau kaip pagalbines priemones, kuri tam tikrais atvejais padeda išspręsti ginčus taikiai, kai abi pusės savo ginče gali pasiekti aukščiausių rezultatų.

Atkuriamojo teisingumo procesas turi vykti neutralioje vietoje, kuri turi būti priimtina šalims ir trečiajam šaliai, vedančiam procesą. Respondentams buvo pateiktas klausimas, kur turėtų vykti bendravimas tarp nukentėjusiojo ir pažeidėjo. Tiek internetinėje apklausoje, tiek apylinkės teisme pildytose anketose pirmenybė buvo suteikta bendravimui teisėsaugos institucijoje. Skyrėsi tik dažnumas, nes teismo darbuotojai pateikė savo nuomonę, kad procesas vyktų teisėsaugos institucijoje už tai pasisakė 75% atsakiusių respondentų, bendravimo vykimą neutralioje vietoje ir paskirtoje pareigūno vietoje surinko po 13% balsų (18 paveikslas).

18 pav. Kur turėtų vykti bendravimas tarp nukentėjusiojo ir pažeidėjo (%)

Apklausoje dalyvavę asmenys 47% balsų pasisakė už bendravimo vykimą, teisėsaugos institucijoje, 34% - už procesą neutralioje aplinkoje, 17% - už atvykimą į pareigūno paskirtą vietą ir 1% už kitas vietas, kur galėtų vykti procesas. Prie šio klausimo buvo suteikta vieta išsakyti savo nuomone, buvo gauti du atsakymai: vienas užtikrina nukentėjusiojo teises ir teigė, kad procesas turėtų vykti ten, kur tik norės nusikaltimo auka, ji turi turėti šią privilegiją. Kitas gautas atsakymas buvo „*Kartais ir miške*“, nors iš pirmo žvilgsnio ji atrodo humoristinis, tačiau jo prasmė perteikiama labai paprastai, kad nukentėjęs asmuo turi su pažeidėju susitikti „miške“ ir „aptarti reikalus“. Deja, toks pasirinkimas kylantis iš nepasitikėjimo teisėsaugos institucijomis ir noro pačiam įvykdyti teisingumą neturi jokių teigiamų aspektų, nes toks būdas yra brutalus, turi tik įbauginamą reikšmę, neskatina pažeidėjo ir aukos eiti į konflikto sprendimą, tik jį eskaluoja, skatina kerštą.

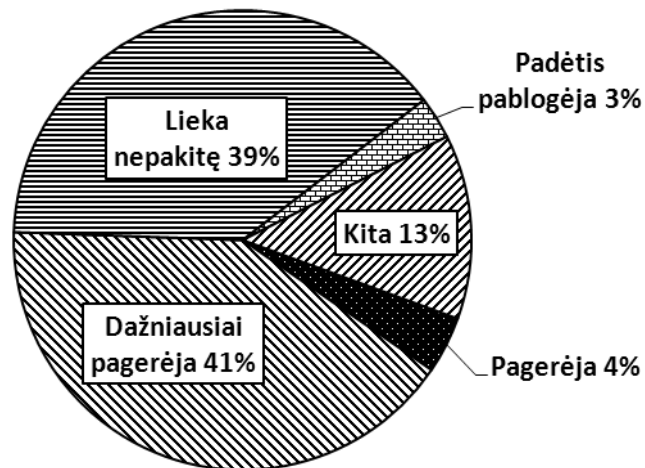

19 pav. Ar svarbi galimybė procesą bet kada nutraukti (%)

Respondentų atsakymai į klausimą, ar jiems yra svarbu, kad bendravimą galima būtų, bet kada nutraukti, atsakymai buvo labai vienareikšmiški: 96% apklaustųjų pasisakė už galimybę nutraukti procesą, bet kuriuo metu, 3% - išreiškė nuomonę, kad jiems nėra svarbi nutraukimo galimybė (19

paveikslas). „Kiti“ atsakymai buvo atsakyti laisvoje vietoje paliktoje komentarams, respondentai mano, kad „Jeigu galima, bet kada nutraukti, tuomet ši procedūra netenka prasmės, turi būti formalu“. Visa atkuriamojo teisingumo proceso sėkmė remiasi į savanoriškumo institutą, jeigu atkuriamojo proceso metu visos šalys nedalyvaus jame savanoriškai, toks bendravimas neatneš laukiamos naudos, o jeigu sprendimas bus priimtas, jo įvykdymo šansai bus menki.

Respondentams buvo užduotas klausimas, jų nuomone, kaip keičiasi santykiai po bendravimo su pažeidėju. 45% apklaustųjų teigė manantys, kad padėtis pagerėja arba dažniausiai pagerėja. Tuo tarpu 39% mano, kad po tokio proceso santykiai tarp nusikaltimo aukos ir pažeidėjo lieka nepakitę, 3% mano, kad įvykus tokiam bendravimui padėtis pablogėja (20 paveikslas). Prie šiuo klausimų buvo suteikta vieta išsakyti savo nuomonę. Šis klausimas buvo vienas iš labiausiai komentuojamų anketoje, jis sulaukė 13% balsų, dėl santykių pasikeitimo po bendravimo.

20 pav. Santykių kaita, po bendravimo su pažeidėju (%)

Daugiausia asmenys teigė negalintys vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą, nes atsakymas priklauso nuo daugelio elementų:

- Situacijos padėties;
- Pažeidėjo psichologijos;
- Pažeidėjo elgesio;
- Pažeidėjo geranoriškumo;
- Pokalbio pobūdžio;
- Pokalbio rezultatų;
- Konkretaus asmens;
- Kokie santykiai siejo pažeidėją ir auką iki nusikaltimo;
- Paties nukentėjusiojo;

- Bendros atmosferos, kuri priklauso nuo nukentėjusiojo ir pažeidėjo asmeninių savybių pokalbio metu.

Asmenys mano, kad sprendimo apskritai negalima bus pasiekti, nes pareigūnai „yra suinteresuoti, kad nusikalstamumas turi būti kuo formaliai mažesnis <...>“, todėl yra vilkinamas procesas ir susitikimas su pažeidėju taps negalimu. Taip pat yra baiminamasi bendravimo pasekmių tokių, kaip grasinimų ir kitų pavojų. Tačiau sutinkama „<...>, kad nusikaltimai dažnai kyla iš asmeninių nuoskaudų ir išsiaiškinus pasidaro truputį lengviau“. Respondentai mano, kad jei šalys yra nepažįstamos, tada ir santykių tarp jų negali būti, tokiu atveju svarbiausia yra žalos atlyginimas. Respondentų komentarai tinkamai apibūdino atkuriamojo teisingumo pagrindinius principus, išskėlė dažniausiai pasitaikančias problemas procese.

Atliktas tyrimas parodė, kad asmenys, nors nežinodami ar mažai žinodami atkuriamo teisingumo principų, savo poreikių vedami, gali juos puikiai nusakyti. Tai rodo atkuriamojo teisingumo principu artumą pagrindiniams asmens principams. Tyrimo metu su teorine medžiaga buvo palyginta surinkta informacija. Gauti rezultatai pagrindė dėstomąją darbo dalį. Analizuojant tyrimo rezultatus gerai matome skirtumus, tarp asmenų, kurie dirba su teisės vykdymu susijusius darbus ir asmenų, kurie nedirba. Gauti rezultatai patvirtina kliūtis esančias atkuriamajam teisingumui diegti Lietuvoje – asmenys ilgiau susiduriantys ir dirbantys su baudžiamąją teisinės sistemos funkcija, vėliau jau sunkiai priima naujoves, kurios teikia alternatyvą baudžiamajai sistemai ir suteikia nukentėjusiajam, kartu su pažeidėju, galimybę pačiam spręsti, kokius poreikius jam reikia patenkinti ir kaip toliau elgtis.

IŠVADOS

1. Darbe buvo analizuojamas esamas nusikaltimų aukų apsaugos teisinis reglamentavimas. Gauti rezultatai parodė, kad tarptautiniu mastu nusikaltimo aukų apsauga yra gerai išvystyta ir reglamentuota tarptautiniuose teisės aktuose. Analizuojant surinktus duomenis, galime daryti išvadą, kad tarptautiniuose dokumentuose pateikiama praktika yra bendresnio pobūdžio, joje akcentuojami pagrindiniai principai, pateikiami alternatyvūs taisyklių rinkiniai, kurių paskirtis yra padėti tinkama linkme formuoti nacionalinę nusikaltimo aukų apsaugos praktiką, kuri būtų vienodesne atskirose valstybėse, taip apjungiant ir saugant asmens pagrindines laisves ir teises.

Atliekant nusikaltimų aukų apsaugos teisinio reguliavimo analizę Lietuvoje, buvo pastebėta, kad nukentėjusiojo asmens apsauga labiausiai atskleidžiama baudžiamajame procese. Asmeniui tapus nusikaltimo auka, jis įgauna tam tikras teises. Apibendrinus nukentėjusiojo asmens teises Lietuvoje, galime teigti, kad teisių spektras pagal teisės aktus yra gana platus, tačiau problema šiuo atveju iškyla ar asmuo galės tinkamai šiomis teisėmis pasinaudoti ir ar norės, nes esantys suvaržymai ir neigiamas požiūris iš aplinkos aukas gali paveikti labiau nei įvykis, po kurio tampama auka.

2. Atlikus mokslinės literatūros, teisės aktų analizę bei tyrimą matome, kad pasirinkta magistrinio darbo tema yra aktuali, nes atlikta apklausa leidžia teigti, kad nusikalstamumas Lietuvoje toliau išlieka, kaip ir jo padarinys – asmens tapimas nusikaltimo auka. Tyrimu buvo patvirtinta, kad asmenys nukentėję nuo nusikalstamų veikų patiria nepasitenkinimą ir nusivylimą esama teisės sistema, nes ji negali tinkamai patenkinti nukentėjusių asmenų poreikių, taip mažindama pasitikėjimą valstybinėmis institucijomis, skatindama nenorą susidūrus su neteisėta veikla apie ją pranešti pareigūnams. Taip užkertamas kelias nusikaltimo aukai suteikti jai reikiamą pagalbą, pagal jos poreikius.

Buvo nustatyti pagrindiniai nusikaltimo aukų poreikiai, kurie nėra pakankamai užtikrinami tradicinėje teisinėje sistemoje: noras turėti mažiau formalų procesą; noras gauti daugiau informacijos apie teisingumo procesą ir pasekmes; noras būti aktyviu dalyviu savo byloje; noras jausti pagarbą iš aplinkos; noras gauti adekvatų žalos atlyginimą; noras gauti emocinės žalos atlyginimą; atsiprašymo laukimas iš pažeidėjo.

Visi šie išvardinti poreikiai nusako universalųjį nusikaltimo aukų poreikį atsiradusį po patirto įvykio ir didelį nepasitenkinimą, kuris atsiranda tradicinei teisės sistemai nepatenkinus atsiradusių poreikių. Šiuo atveju atkuriamasis teisingumas gali suteikti poreikių patenkinimą, nes nukentėjusieji laukia pagalbos iš aplinkos, nes pats nukentėjusysis ne visada gali tiesiog stoti „akis į akį“ su pažeidėju, jam yra reikalingas palaikymas iš jį supančios aplinkos.

3. Magistrinio darbo metu buvo atliktas tyrimas, siekiant išsiaiškinti nusikaltimo aukų poreikius ir atkuriamojo teisingumo galimybes juos tenkinant. Tyrimo metu pateikti klausimai buvo suformuluoti taip, kad asmenys išsakytų savo nuomonę apie pagrindinius atkuriamojo teisingumo procesus ir principus. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad asmenys atsakydami į anketos klausimus, per turimus poreikius, gali juos puikiai nusakyti. Tai rodo atkuriamojo teisingumo principų artumą pagrindiniams žmogaus principams.

Atliktos analizės metu, nustatyta, kad Lietuva deda pastangas ieškodama alternatyvų tradicinei teisinei sistemai. Atkuriamasis teisingumas patenka į sąrašą naujovių, kurios turi padėti plėtotis Lietuvos teisinei sistemai. Remdamasi kitų valstybių patirtimi ir tarptautiniais teisės dokumentais, ieškoti geriausios vietos atkuriamajam teisingumui tradicinėje teisinėje sistemoje.

Plėtojant magistrinio darbo temą buvo užfiksuoti pagrindiniai trukdžiai, stabdantys atkuriamojo teisingumo įgyvendinimui ir integracijai į tradicinę teisinę sistemą, tai: gyventojų skeptiškas požiūris į naujoves; nevyriausybinių organizacijų populiarumo trūkumas; pradinių aktyvių projektų, kurie padėtų įgyvendinti naujas alternatyvių ginčų sprendimo programas; didelis nusikalstamumo lygis; bendradarbiavimo trūkumas tarp objektų planuojančių atkuriamąjį teisingumą; finansavimo.

Esančios problemos trukdo tinkamai pradėti taikyti atkuriamąjį teisingumą tradicinėje teisinėje sistemoje, kurioje šis procesas būtų viena iš alternatyvų, padėsiančių kitu kampu pažvelgti į „aukos ir nusikaltėlio“ padėtį, kurią dabar labiau galima būtų vadinti „nusikaltėlio ir valstybės“ padėtimi.

REKOMENDACIJOS

Apibendrinus duomenis, surinktus atlikus mokslinės literatūros, teisės aktų analizę bei tyrimo aptarimą galima pateikti tokius pasiūlymus, kurie padėtų atkuriamajam teisingumui plėtotis ir įsiliesti į dabartinę teisinę sistemą:

- Lietuvai ir toliau naudotis tarptautiniais dokumentais, juose pateikiamais principais ir rekomendacijomis, kaip tinkama praktika savo atkuriamojo teisingumo modelio rengimui ir pritaikymui šalyje;
- Institucijų pareigūnams dėti didesnes pastangas labiau reaguojant į nusikaltimo aukų emocijas, kreipti didesnę dėmesį į kiekvieną atvejį, nes šie trūkumai respondentų yra įvardijami, kaip pagrindiniai, pagalbos teikimo sistemoje, mažinantys pasitikėjimą visa sistema;
- Teisėsaugos institucijų pareigūnų suteikimas nusikaltimo aukoms galimos detalesnės informacijos apie atliekamą tyrimą, taip įtraukiant jas į procesą, skatinant juos jaustis reikalinga proceso dalimi;
- Skatinti visuomenės sąmoningumą nusikaltimo aukų atžvilgiu, moralinio palaikymo ir materialinės paramos teikimą bei norą dalyvauti procese, kaip šaliai, kuri atstovautų bendruomenei, kuri siekia taikiai išspręsti susidariusią situaciją
- Skatinti patį pažeidėją dalyvauti procese ir atlyginti žalą, kurią per neteisėtus nusikaltusiojo veiksmus patyrė nukentėjusysis, nusikaltusiam asmeniui pristatant teigiamą susitaikymo naudą;
- Skatinti pažeidėją išklaudyti nukentėjusio asmens jausmus, įsijausti į situaciją, į kurią dėl neteisėto pažeidėjo elgesio, patenka nusikaltimo auka;
- Asmenims, kurie dirba su baudžiamąja teisinės sistemos funkcija, tinkamai pristatyti atkuriamąjį teisingumą, kad naujovės būtų priimanamos ne kaip konkurencija, o kaip pagalba dabartinei teisinei sistemai, kuri padėtų mažinti darbo krūvį;
- Skatinti Lietuvos gyventojų aktyvų švietimą alternatyvių ginčų sprendime, tokia kaip atkuriamasis teisingumas, kad asmenys įgautų teorinių žinių ir būtų imlesni naujovėms;
- Svarbi nevyriausybinė organizacijų parama atkuriamajam teisingumui, nes šios nevyriausybines organizacijas galėtų spręsti dalį minimalių ginčų, kuriems nėra būtinas teisminis nagrinėjimas arba jų viešinimas. Taip pat svarbu populiarinti pačias nevyriausybinės organizacijas, kad jos galėtų perimti dalį naštos, kuri dabar tenka valstybinėms institucijoms;
- Skatinti pradinių aktyvių alternatyvių sprendimo projektų kūrimąsi, kurie padėtų įgyvendinti naujas alternatyvių ginčų sprendimo programas, šviestų visuomenę;

- Skatinti bendravimą tarp objektų, kurie jau dabar stengiasi inicijuoti ir skatinti atkuriamojo teisingumo procesus. Tokių objektų bendravimas padėtų aktyviau visuomenėje atstovauti proceso naujoves;

- Skatinti žiniasklaidos priemones teigiamai vertinti teisės sistemos naujoves, rengti pristatymus, laidas, kuriose galima būtų pristatyti atkuriamąjį procesą;

- Užtikrinti, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą, LR Vyriausybė įvykdytų savo įsipareigojimus iki 2011 m. gegužės 21 d. parengti ir patvirtinti numatytos valstybės paramos taikinamajam tarpininkavimui teikimo tvarkos aprašą, kad numatyta data nebūtų vėl atidedama.

Pašalinus esamas kliūtis, palengvėtų atkuriamojo teisingumo sklaida ir integracija į tradicinę teisinę sistemą, kurioje šis procesas būtų viena iš alternatyvų, padėsiančių pažvelgti į „aukos ir nusikaltėlio“ santykį kitu kampu, kurį dabar labiau galima būtų vadinti „nusikaltėlio ir valstybės“ santykių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378521.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381966.
3. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas. // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=370789.
4. Lietuvos Respublikos Antstolių įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332317.
5. Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267613.
6. Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325294&p_query=&p_tr2=.
7. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384484.
8. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=356645.
9. Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=373941.
10. Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378767.
11. Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332087.
12. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342448.

Specialioji literatūra:

1. Babachinaitė, G. *Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai*. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.

2. Babachinaitė, G., Bondzinskaitė, I., Dvilaitis, V. ir kt. *Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje*. – Vilnius: Deiva, 1999.
3. Babachinaite, G., Kiškis, A., Rudzki, T., Uscila, R. *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodika*. -Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
4. Dobryninas, A., Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos Visuomenė?* – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, 2004.
5. Fattah, E.A., Parmentier, S., Peters, T. *Victim policies and criminal justice on the road to restorative justice*. Belgium: Leuven University Press, 2001.
6. Karmen, A. *Crime Victims: An Introduction to Victimology*. –Belmont: Thomson learning, 2004.
7. Kiškis, A. *Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika* // *Jurisprudencija*. – Vilnius, 11(113), 2008.
8. Marshall, Tony F. *Restorative justice: An overview*. – London: Crown, 1999.
9. Mawby, R. I., Walklate, S. *Critical Victimology: International Perspectives*. -London: Sage publications, 1998.
10. Strang, H. *Repair or revenge– victims and restorative justice*. – Oxford: Clarendon press, 2006/
11. Uscila, R. *Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas* // *Teisės problemos*, Nr.4(46), 2004.
12. Uscila, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S) – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
13. Uscila, R. *Nusikaltimo aukos - nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai* // *Jurisprudencija*. –Vilnius, LTU Mokslo darbai, T20(12), 2000.
14. Uscila, R. *Viktimologijos pagrindai*. -Vilnius: Mokslo aidai, 2005.
15. Uscila, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse* // *Jurisprudencija*.- Vilnius t. 29 (21). 93-108 p. 2002.
16. Volodko, R.. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*.-Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.

Elektroniniai šaltiniai:

1. Aleksiūnaitė, K., Dapšys, A., Kalpokas, V. ir kiti Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Vilniuje (Lietuva) 2000m. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/stat/auk/ auk3.htm>.
2. Alytaus ZONTA klubas // Prieiga per internetą <http://zonta.alytus.org/>.
3. Alternative dispute resolution. // Prieiga per internetą http://www.laweuropa.com/English/index.php?d=topluluk&mod=AB_Topluluk_9_7.
4. Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą // Prieiga per internetą <http://www.teisinepagalba.lt/default.aspx?top=prim&item=aktprim&id=16999>.

5. Atkuriamasis teisingumas // Prieiga per internetą http://lt.wikipedia.org/wiki/Atkuriamasis_teisingumas.
6. Bandomasis teisminės mediacijos projektas // Prieiga per internetą http://www.nplc.lt/sena/aukos/informacija/Projektai/Mediacija/mediacijos_projektas.htm.
7. Brookes, D., McDonough, I. *The Differences between Mediation and Restorative Justice/Practice*. // Prieiga per internetą <http://www.restorativejusticescotland.org.uk/MedvsRJ-P.pdf>.
8. [Council of Europe Committee](#) of ministers Recommendation No. R(81)7 of the Committee of Ministers to member states on measures facilitating access to justice // Prieiga per internetą <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=599788&SecMode=1&DocId=671776&Usage=2>.
9. [Council of Europe Committee](#) of ministers Recommendation No. R(86)12 of the Committee of Ministers to member states concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts. // Prieiga per internetą <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=606796&SecMode=1&DocId=690980&Usage=2>.
10. [Council of Europe Committee](#) of ministers Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation. // Prieiga per internetą: <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>.
11. [Council of Europe Committee](#) of ministers Recommendation of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters // Prieiga per internetą <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=306401&Site=CM>.
12. Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA) // Official Journal of the European Communities, 22/03/2001 L 82/1. Prieiga per internetą: <http://eurocrim.jura.uni-tuebingen.de/cms/en/doc/346.pdf>.
13. Compensation to crime victims Denmark // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/manual_cv_den_en.pdf#page=19#page=7.
14. Compensation to crime victims manual // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/manual_cv_aus_en.pdf.
15. Daugų šeimos centras // Prieiga per internetą <http://www.bendruomenes.lt/comunity/sites/static.php?pid=5373&id=5374>.
16. Dapšys, A., Babachinaitė, G. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/lit/lit6.htm>.

17. European Code of Conduct for Mediators // Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf Europos Tarybos konvencija, dėl žalos atlyginimo nukentėjusiems nuo smurtini nusikaltimų // Prieiga per internetą: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/116.htm> .
18. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Prieiga per internetą: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/EBDFB6BB-2A0E-48D0-935F-43AFC0A961C7/0/LithuanianLituanien.pdf>.
19. Geneva Conventions (Concerning war victims) // <http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/genevaconventions> Prieiga per internetą: .
20. Great Britain: The Criminal Injuries Compensation Scheme // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/national_law2_cv_uki_en.pdf
21. Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial law. // Prieiga per internetą http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf .
22. Kalpokas, V., Mališauskaitė, S., ir kiti. Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas 2006. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/600>.
23. Kauno apskrities vyrų krizių centras // Prieiga per internetą <http://www.vyrukrc.lt/>.
24. Law on compensation from state resources for injuries caused by criminal acts // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/cv_nationallaw_se_en.htm.
25. Laws of War: Laws and Customs of War on Land (Hague IV); October 18, 1907// Prieiga per internetą: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp#art3.
26. Lietuvos Respublikos prokuratūra // Prieiga per internetą <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspVie%C5%A1ojointeresogynimas/tabid/163/Default.aspx>.
27. Lietuvos Respubliko Seimas // Prieiga per internetą: www.lrs.lt.
28. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos valdymo struktūros schema // Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/ministerijos_struktura.pdf.
29. LR Teisingumo ministerija. Naujienos. Pranešimai spaudai. // Prieiga per internetą <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1550>.
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta „Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programa” // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=352381&p_query=NEPILNAME%C8I%D8%20JUSTICIJOS%202009%962013%20MET%D8%20PROGRAMA&p_tr2=2.
31. Mediation in civil and commercial matters – guide. // Prieiga per internetą <http://www.eubusiness.com/topics/eulaw/mediation-guide.02/>.
32. Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas. // Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=312610&p_query=&p_tr2=.

33. Moterų informacijos centras // Prieiga per internetą <http://www.lygus.lt/apie.php>.
34. Moterų krizių centrai ir kitos organizacijos, teikiančios pagalbą. // Prieiga per internetą <http://www.bukstipri.lt/lt/kur-kreiptis>.
35. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. // Prieiga per internetą http://www.nisc.lt/lt/about.php?about_id=49.
36. Nevyriausybių organizacijų plėtros koncepcija. // Prieiga per internetą <http://www.nisc.lt/files/optional/Koncepcija.doc>.
37. Nusikaltimų aukų rėmimo asociacijos įstatai. Prieiga per internetą: http://www.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAI/pf/fakultetas/dokumentai/NARA_istatai.doc.
38. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Prieiga per internetą: www.nplc.lt.
39. Paramos vaikams centras // Prieiga per internetą <http://lt.pvc.lt/index.php>.
40. Restorative justice briefing paper: What is Restorative Justice? // Prieiga per internetą <http://www.pfi.org/cjr/restorative-justice/introduction-to-restorative-justice-practice-and-outcomes/briefings/what-is-restorative-justice>.
41. Slezakova, Z. „Restorative Justice in Eastern Europe“ // Prieiga per internetą http://www.cehd.umn.edu/ssw/rjp/Resources/RJ_Dialogue_Resources/RJ_Dialogue%20Approaches/RJ_%20in_Eastern_Europe.pdf.
42. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3170102&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=4540&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.
43. SOS Children's Villages // Prieiga per internetą: <http://www.sos-childrensvillages.org/>.
44. Sutartis dėl Konstitucijos Europai (Briuselis, 2004 m. spalio 29 d.) // Prieiga per internetą <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/cg00087-re02.lt04.pdf>.
45. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutai, priimtas 1998 m. liepos 17 d. // Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=211305&p_query=&p_tr2=.
46. Teisminis atstovavimas. Antrinė teisinė pagalba // Prieiga per internetą <http://www.teisinepagalba.lt/?top=seco&item=seco&lang=1>.
47. Teismų tarybos nutarimas Nr. 13 P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“ 2007 m. sausio 26 d. // Prieiga per internetą: www.teismai.lt/dokumentai/tarybos_nutarimai/20070126-15.doc.
48. The National Organization for Victim Assistance // Prieiga per internetą: <http://www.trynova.org/>.

49. The Rape, Abuse & Incest National Network // Prieiga per internetą:
<http://www.rainn.org/about-rainn>.
50. United Nations Declaration (29 November 1985) of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power [A/RES/40/34](http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/40/34) c Resolutions adopted on the reports of the Third Committee, General Assembly – Fortieth Session. // Prieiga per internetą:
<http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/40/34>.
51. Vaiko raidos centras // Prieiga per internetą <http://www.raida.lt/>.
52. Vilniaus arkivyskupijos Caritas Motinos ir vaiko globos namai // Prieiga per internetą
<http://vn.caritas.lt/c/index.php?page=motinos-ir-vaiko-globos-namai>.
53. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai) . 1949 m. rugpjūčio 12 d. // Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=106272&p_query=%DEenevos%20konvencij%F8&p_tr2=2.
54. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=114048.

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Vėtienė S. Atkuriamasis teisingumas ir nusikaltimų aukų socialinė-teisinė apsauga/ Atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2010. – 68 psl.

ANOTACIJA

Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojama tema „Atkuriamasis teisingumas ir nusikaltimų aukų socialinė-teisinė apsauga“. Analizuojama šiandieninė nukentėjusio asmens padėtis ir atkuriamojo teisingumo vaidmuo gerinant esančią padėtį. Darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje nagrinėjama nusikaltimo aukų apsaugos užtikrinimas ir padėties pokyčiai šiandieninėje Lietuvoje. Antrojoje dalyje analizuojama atkuriamojo teisingumo teikiama nauda ir šio proceso tolesnės įgyvendinimo galimybės, remiantis turima Lietuvos ir užsienio šalių patirtimi. Trečiojoje dalyje aptariamas magistrinio darbo metu atliktas tyrimas nustatyti nukentėjusių asmenų padėties pasikeitimą, atsirandančius poreikius bei atkuriamojo teisingumo galimybes juos tenkinant. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai atkuriamojo teisingumo nusikaltimo aukų apsaugoje plėtrai.

Pagrindiniai žodžiai: atkuriamasis teisingumas, nusikaltimo auka, mediacija, pažeidėjas, atkuriamasis procesas.

ANOTACIJA ANGLŲ KALBA

Vėtienė S. Restorative justice for victims of crime and social-legal protection / Master's Work in Restorative Justice and Mediation. Supervisor doc. dr. R. Uscila. - Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2010. – 68 p.

ANOTATION

This master thesis analyzes the theme of "Restorative Justice for Victims of Crime and the social-legal protection." In this thesis we are analyzing today's victim status and Restorative Justice in improving existing situation. The work consists of three parts. The first part deals with the protection of victims of crime and security situation of today's developments in Lithuania. The second part analyzes the benefits of Restorative Justice and this process further feasibility of the available Lithuanian and foreign experience. The third part deals with a Master's thesis study at the victims' situation, emerging needs and opportunities of Restorative Justice to meet them. Finally, the thesis reveals the main findings and proposes possible solutions for the development of the Restorative justice in the protection of victims.

Key words: restorative justice, victim of a crime, mediation, the offender, restorative process.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Vėtienė S. Atkuriamasis teisingumas ir nusikaltimų aukų socialinė-teisinė apsauga / Atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Uscila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2010. – 68 psl.

SANTRAUKA

Nusikaltimo aukų apsauga yra svarbi ir aktuali tema, kurią neigiamai veikia nepasitikėjimas teisėsaugos sistema, nukentėję asmenys mano, kad institucijos nieko negalės padėti, įvykių nelaiko rimtais, bando išspręsti patys ar nedrįsta kreiptis pagalbos. Pirmoje darbo dalyje yra nagrinėjamas bendras aukos poreikių spektras, kuris atsiranda ne savo noru iš paprasto asmens tapus auka ir nepranyksta valstybei įvykdžius teisingumą. Todėl pradedant aktyvų atkuriamojo teisingumo diegimą Lietuvoje yra labai aktualu išanalizuoti ir įvertinti nusikaltimo aukų dabartinę socialinę ir teisinę padėtį. Antrojoje dalyje analizuojama atkuriamojo teisingumo teikiama nauda ir šio proceso tolesnės įgyvendinimo galimybės, remiantis turima Lietuvos ir užsienio šalių patirtimi. Trečiojoje dalyje aptariamas magistrinio darbo metu atliktas tyrimas nustatyti nukentėjusių asmenų padėties pasikeitimą, atsirandančius poreikius bei atkuriamojo teisingumo galimybes juos tenkinant.

Darbe keliami hipotezė, kad atkuriamojo teisingumo nepakankamas reglamentavimas ir visuomenės informavimo stoka trukdo tinkamai pradėti jį naudoti nusikaltimų aukų apsaugoje. Mokslinės literatūros analizės dėka susipažįstama su jau atliktais tyrimais. Taikant teorinius ir empirinius tyrimo metodus, siekiama išsiaiškinti priežastis, kurios trukdo aktyviam atkuriamojo teisingumo naudojimui Lietuvoje.

Įgyvendinant darbo uždavinius buvo aptartas esamas nusikaltimo aukų apsaugos teisinis reglamentavimas, poreikiai, atkuriamojo teisingumo galimybės juos tenkinant. Atliekant apklausą buvo nustatoma gyventojų nuomonės, poreikių kaita, požiūris į pagrindinius atkuriamojo teisingumo principus, vertybes.

Atliekant nusikaltimų aukų apsaugos teisinio reguliavimo analizę Lietuvoje, buvo pastebėta, kad teisių spektras remiantis teisės aktais yra gana platus, tačiau asmenys ne visada nori jomis naudotis, nes jaučia neigiamą požiūrį iš ją supančios aplinkos. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai atkuriamojo teisingumo nusikaltimo aukų apsaugoje plėtrai.

Pagrindiniai žodžiai: atkuriamasis teisingumas, nusikaltimo auka, mediacija, pažeidėjas, atkuriamasis procesas.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Vėtienė S. Restorative justice for victims of crime and social-legal protection / Master's Work in Restorative Justice and Mediation. Supervisor doc. dr. R. Uscila. - Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2010. - 68 p.

SUMMARY

Protection of victims is an important and topical subject, which affects distrust of the legal system, victims had opinion that the authorities can do nothing to help, not considered serious events, trying to solve by themselves or afraid to seek help. The first part is the master issue a general range of the victims needs which does not arise from his desire of becoming a victim from a simple person and disappear upon the state of justice. Therefore, starting with the active introduction of Restorative Justice in Lithuania is very important to analyze and assess the current victims of social and legal situation. The second part analyzes the benefits of Restorative Justice and in the process of implementing further options available on the basis of Lithuanian and foreign experience. The third part of thesis is discussing investigation to determine the change in the situation of victims resulting from the needs and possibilities of Restorative Justice to meet them.

Hypothesis that inadequate regulation of the Restorative Justice and public lack of information interferes with the proper start to use it for the protection of victims. Analysis of scientific literature through population with the tests already carried out. By the theoretical and empirical research methods, to ascertain the reasons which prevent the active use of Restorative Justice in Lithuania.

The performance targets implementation were discussed in the current protection of victims in the legal regulation, they needs, possibilities of Restorative Justice to satisfy them. The survey was based on public opinion, needs change, the basic approach of Restorative Justice principles and values.

When the legal analysis of victims protection regulation in Lithuania took place, it was observed that the spectrum of rights according to law is quite broad but people do not always want to use them, as they feel the negative attitude of the surrounding environment. Finally, the thesis reveals the main findings and proposes possible solutions for the development of the Restorative justice in the protection of victims.

Key words: restorative justice, victim of a crime, mediation, the offender, restorative process.

PRIEDAI

1 priedas. Tyrimo anketa

1. Jūsų lytis:

- Moteris
- Vyras

2. Jūsų amžius:

- Iki 18
- 18 - 29
- 30 - 42
- 43 - 65
- 65 - ir daugiau

3. Ar per paskutinius 12 mėnesių Jūs ar Jūsų artimieji, draugai nukentėjo nuo nusikalstamos veiklos? (Galimas 1 atsakymas)

- Ne, nenukentėjome
- Taip, aš nukentėjau
- Taip, nukentėjo mano artimieji
- Taip, nukentėjau ir aš, ir artimieji

4. Ar kreipėtės patyrę žalą, jei taip, tai kur? (Galimi keli atsakymai)

- Nesikreipiau
- Į Policiją
- Į Prokuratūrą
- Į Nevyriausybinių organizaciją
- Į Žiniasklaidą
- Kitur:(Irašyti)

5. Kodėl nesikreipėte į Policiją? (Atsako respondantai nesikreipę į policiją) (Galimi keli atsakymai)

- Surasiu pažeidėją pats (-i)
- Nesitikiu, kad policija padės
- Bijau grasinimų, keršto
- Policija man nekelia pasitikėjimo
- Kita:(Irašyti)

6. Kai kreipėtės į Policiją, Jūs teisėsaugos darbu buvote: (Galimas 1 atsakymas)

- Visiškai patenkinta (-s)
- Iš dalies patenkinta(-s)
- Nei patenkintas, nei nepatenkinta (-s)
- Iš dalies nepatenkinta(-s)
- Visiškai nepatenkinta(-s)

7. Ko Lietuvoje trūksta žmogui tapus nusikaltimo auka? (Galimi keli atsakymai)

- Trūkumų nėra
- Žalos atlyginimo užtikrinimo
- Teisinės pagalbos
- Saugumo užtikrinimo
- Informacijos, kaip elgtis
- Kiti trūkumai:(Irašyti)

8. Ar Jus , kaip nukentėjusį, tenkina, dėl nusikaltimo priimtas sprendimas? (Galimas 1 atsakymas)

- Taip, visada
- Taip, dažniausia
- Tenkina retai
- Niekada netenkina
- Kita:(Irašyti)

9. Kaip manote, jei sprendimą, dėl nusikaltimo priimtų nukentėjusysis kartu su pažeidėju, sprendimo įvykdymo laikas: (Galimas 1 atsakymas)

- Sutrumpėtų
- Nesikeistų
- Pailgėtų
- Kita:(Irašyti)

10. Jūsų nuomone, pažeidimas turėtų būti labiau sprendžiamas: (Galimas 1 atsakymas)

- Neformaliai (mažiau teisėtvarkos kišimosi, svarbiausia nukentėjusiojo poreikiai)
- Kuo formaliau (svarbiausia įstatymų vykdymas, tik tada nukentėjusiojo poreikiai)
- Derinant formalumą ir neformalumą

11. Ar po nusikaltimo norėtumėte kontroliuoti tolesnius sprendimus ? (Galimas 1 atsakymas)

- Taip, norių spręsti pats(-i)
- Taip, bet reikia derinti viską su pažeidėju
- Ne, teisėsaugos institucijos žino geriau, ko man reikia

12. Kaip jaučiatės, jei pats(-i) galite valdyti situacija po nusikaltimo? (Galimas 1 atsakymas)

- Teigiamai
- Nei teigiamai, nei neigiamai
- Neigiamai
- Nekelia jokių emocijų, man nesvarbu

13. Ar svarbu yra sužinoti, kodėl tapote pažeidėjo taikiniu? (Galimas 1 atsakymas)

- Svarbu
- Nesvarbu
- Kita:(Irašyti)

14. Ar svarbu, kad po nusikaltimo pažeidėjas Jūsų išklaustų:

(1 – visiškai nesvarbu, 2- nesvarbu, 3- nei svarbu, nei nesvarbu , 4- svarbu, 5- labai svarbu):

1 2 3 4 5

- Kokią žalą patyrėte
- Kokias emocijas sukėlė
- Kaip nusikaltimas pakeitė Jūsų gyvenimą
- Ko norite iš nusikaltėlio

15. Kaip jums yra svarbu, kad pažeidėjas:

(1 – visiškai nesvarbu, 2- nesvarbu, 3- nei svarbu, nei nesvarbu , 4- svarbu, 5- labai svarbu):

1 2 3 4 5

- Gailisi, dėl įvykdyto nusikaltimo
- Nori atsiprašyti
- Nori susitaikyti
- Nori atlyginti žalą

16. Ar svarbu, kad susitaikius su kaltininku, galima greičiau gauti žalos atlyginimą? (Galimas 1 atsakymas)

- Labai svarbu
- Svarbu
- Nei svarbu, nei nesvarbu
- Nesvarbu
- Visiškai nesvarbu

17. Kai manote, ar kartu priimtas sprendimas skatina greitesnį žalos atlyginimą? (Galimas 1 atsakymas)

- Skatina
- Greičio neįtakoja
- Stabdo
- Kita:(Įrašyti)

18. Kur turėtų vykti bendravimas tarp nukentėjusiojo ir pažeidėjo? (Galimas 1 atsakymas)

- Teisės saugos institucijoje
- Pareigūno paskirtoje vietoje
- Neutralioje vietoje
- Kitur:(Įrašyti)

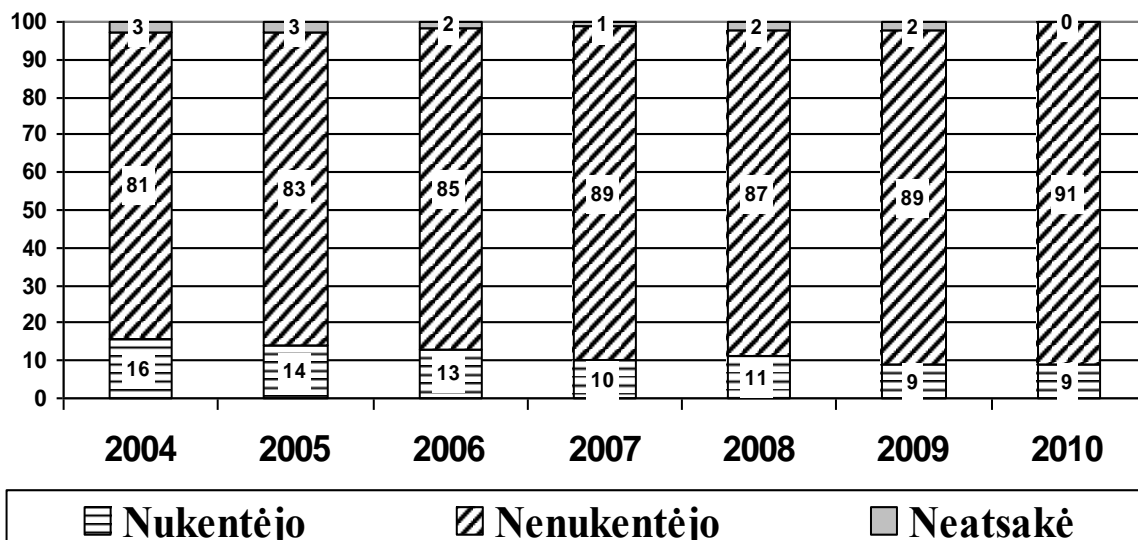
19. Ar svarbu, kad Jūs galėtumėte bendravimą bet kada nutraukti? (Galimas 1 atsakymas)

- Svarbu
- Nesvarbu
- Kita:(Įrašyti)

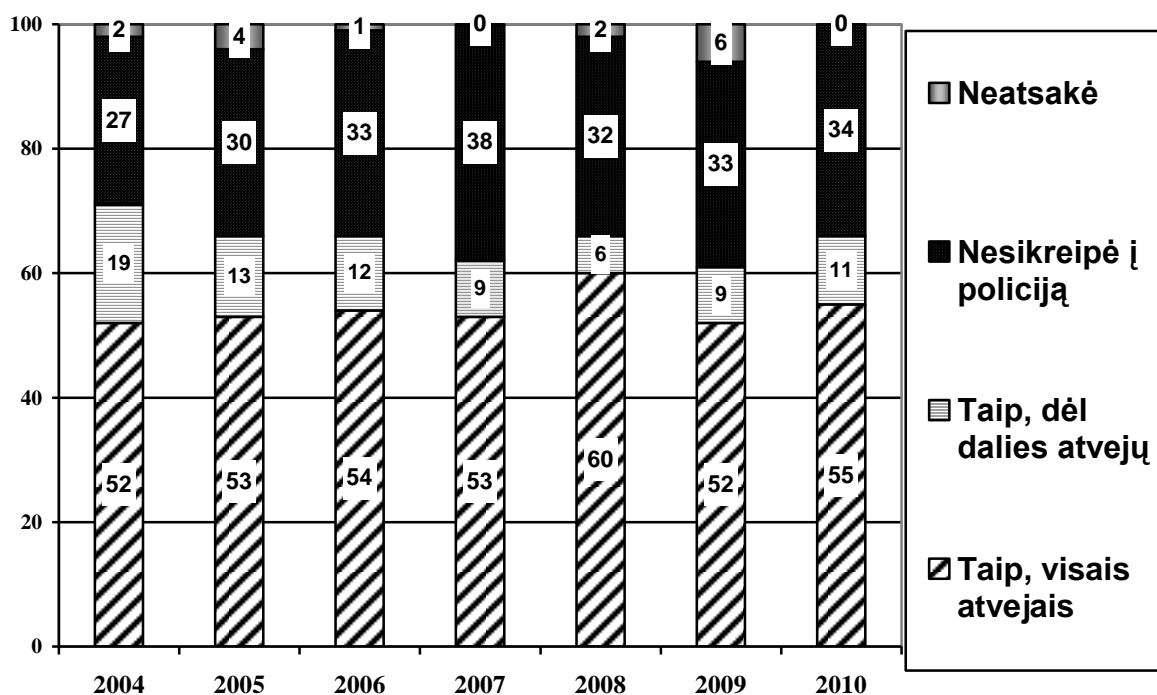
20. Kaip keičiasi santykiai po bendravimo su pažeidėju? (Galimas 1 atsakymas)

- Pagerėja
- Dažniausiai pagerėja
- Lieka nepakitę
- Padėtis pablogėja
- Kita:(Įrašyti)

2 priedas. Policijos departamento prie LR VRM gyventojų apklausos rezultatai, atsakant į klausimą ar per paskutinius 12 mėnesių asmenys nukentėjo nuo kokio nors nusikaltimo ar kito teisės pažeidimo (%)

3 priedas. Policijos departamento prie LR VRM gyventojų apklausos rezultatai, atsakant į klausimą „jei nukentėjote per paskutinius 12 mėnesių, ar jūs dėl šio įvykio (ių) kreipėtės į policiją? (% nuo nukentėjusiųjų).“

4 priedas. Policijos departamento prie LR VRM gyventojų apklausos rezultatai, atsakant į klausimą „kodėl jūs nesikreipėte į policiją?“ (% nuo nukentėjusiųjų, kurie nesikreipė į policiją.)

